הלכה · משנה תורה · מפרשים · כסף משנה · ספר זרעים

כסף משנה על משנה תורה, הלכות כלאים

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסף משנה על משנה תורה, הלכות כלאים

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסף-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-כלאים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 6
הלכה ג 6
הלכה ד 8
הלכה ה 8
הלכה ו 9
הלכה ז 10
הלכה ח 10
פרק ב 10
הלכה א 10
הלכה ג 11
הלכה ה 11
הלכה ו 11
הלכה ז 11
הלכה ח 12
הלכה י 12
הלכה יא 12
הלכה יב 12
הלכה יג 12
הלכה יד 13
הלכה טו 13
הלכה טז 13
פרק ג 13
הלכה ו 13
הלכה ט 16
הלכה י 16
הלכה יא 17
הלכה יב 17
הלכה יג 17
הלכה יד 17
הלכה טו 17
הלכה טז 17
הלכה יז 18
הלכה יח 18
פרק ד 19
הלכה א 19
הלכה ב 19
הלכה ג 19
הלכה ד 19
הלכה ה 19
הלכה ו 19
הלכה ז 19
הלכה ט 19
הלכה י 20
הלכה יא 21
הלכה יב 22
הלכה יג 22
הלכה יד 22
הלכה טו 22
הלכה טז 23
פרק ה 23
הלכה ב 23
הלכה ג 24
הלכה ה 24
הלכה ו 24
הלכה ז 25
הלכה ח 26
הלכה ט 26
הלכה י 27
הלכה יא 27
הלכה יב 27

הלכה יג 28
הלכה יד 28
הלכה טו 28
הלכה טז 28
הלכה יז 29
הלכה יח 29
הלכה יט 29
הלכה כב 30
הלכה כג 30
הלכה כד 30
פרק ו 30
הלכה א 30
הלכה ב 31
הלכה ג 33
הלכה ד 33
הלכה ה 34
הלכה ו 34
הלכה ז 34
הלכה ח 34
הלכה ט 34
הלכה יא 35
הלכה יב 35
הלכה יג 35
הלכה יד 35
פרק ז 35
הלכה א 35
הלכה ד 35
הלכה ה 36
הלכה ו 37
הלכה ז 37
הלכה ח 37
הלכה ט 37
הלכה י 37
הלכה יא 37
הלכה יב 37
הלכה יג 37
הלכה יד 38
הלכה טו 38
הלכה טז 38
הלכה יז 38
הלכה יח 38
הלכה יט 38
הלכה כ 38
הלכה כא 38
הלכה כב 39
הלכה כג 39
הלכה כה 39
פרק ח 39
הלכה א 39
הלכה ב 39
הלכה ד 40
הלכה ו 40
הלכה ז 41
הלכה ח 41
הלכה ט 41
הלכה י 41
הלכה יא 41
הלכה יב 41
הלכה יג 41
הלכה יד 42
פרק ט 44
הלכה א 44
הלכה ב 44
הלכה ג 45

הלכה ד 45
הלכה ה 45
הלכה ו 45
הלכה ז 46
הלכה ח 46
הלכה ט 47
הלכה י 47
הלכה יא 48
פרק י 48
הלכה א 48
הלכה ב 48
הלכה ג 50
הלכה ד 51
הלכה ה 51
הלכה ו 51
הלכה ז 51
הלכה ח 51
הלכה ט 51
הלכה י 52
הלכה יא 52
הלכה יב 52
הלכה יג 52
הלכה יד 52
הלכה טו 52
הלכה טז 53
הלכה יז 53
הלכה יח 53
הלכה יט 54
הלכה כ 54
הלכה כא 54
הלכה כב 54
הלכה כג 54
הלכה כד 54
הלכה כה 54
הלכה כו 55
הלכה כז 55
הלכה כח 55
הלכה כט 55
הלכה ל 55
הלכה לא 56
הלכה לב 57

פרק א

הלכה א

הזורע שני מיני זרעים כאחד וכו'. **ומה שכתב בארץ ישראל** לאפוקי חוצה לארץ כמו שיתבאר:

הלכה ב

ואחד הזורע או המנכש או המחפה וכו'. בפרק בתרא דמכות (דף כ"א:) ובריש מ"ק (דף ב':) ופירש"י שם מנכש תולש עשבים רעים מתוך הטובים וכי עקרי להו צמחי הני טפי:
ואחד הזורע בארץ או בעציץ נקוב. בסוף פרק ז' דכלאים ונתבאר בכמה דוכתי דעציץ נקוב הרי הוא כארץ. ושיעור הנקב כדי שיצא בו שרש קטן כדאיתא ספ"ק דעוקצין.
ומ"ש אבל הזורע בעציץ שאינו נקוב מכין אותו מכת מרדות. הכי משמע במנחות פרק ר' ישמעאל (מנחות דף ע'):

הלכה ג

אסור לזרוע כלאים לנכרי. תוספתא ספ"ב דכלאים ואיתא פ"ה דע"ז (דף ס"ג ע"ב) ובירושלמי סוף מסכת ערלה:
ומותר לומר לנכרי לזרוע לו כלאי זרעים: **כתב** הראב"ד א"א ואם אמרו בח"ל יאמרו בארץ וכו'. ולכאורה היה נראה לומר שטעמו של רבינו מדאיבעיא לן בפרק הפועלים (בבא מציעא דף צ') אמירה לנכרי באיסור לאו אי שרי ולא איפשיטא ואע"פ שהראב"ד השיגו דנקיטינן בה לחומרא וכן דעת הר"ן בפרק תולין, י"ל שהוא ז"ל סובר דכיון דאמירה לנכרי אפילו באיסור סקילה לא מתסר אלא מדרבנן ה"ל ספיקא דרבנן ולקולא. אבל קשה על זה ממ"ש בפט"ז מאיסורי ביאה שאסור לישראל לומר לנכרי לסרס לו בהמתו אלמא ס"ל דנקיטינן בעיין לחומרא דהא משמע בגמ' דלדידן דקי"ל דבן נח אינו מצווה על הסירוס אחד סירוס ואחד שאר מצוה שיש בהם לאו האמירה לנכרי שוה בהן. עוד היה אפשר לומר שטעמו מדאמרינן בפרק תולין (שבת דף קל"ט) גבי כשותא בכרמא רב משרשיא יהיב ליה פרוטה לתינוק נכרי וזרע ליה וגם על זה קשה דהתם בח"ל הוה וטעמא דרב משרשיא כדאמרינן התם בגמרא ולישלח להו כדרבי טרפון דתניא כשותא ר' טרפון אומר אין כלאים בכרם וכו' וקי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ומנא לן למישרי בארץ וכבר השיגו הראב"ד. וי"ל שסובר רבינו שא"א לומר כן משום דאי מהאי טעמא למה היה זורעו ע"י נכרי הלא אפילו ע"י ישראל הוה שרי הילכך אית לן למימר דרב משרשיא לא סבר להא דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל וא"כ כשותא בכרמא גם בח"ל אסור ואפ"ה ע"י נכרי שרי אבל עדיין יקשה ממה שכתב מפי"ו

מאיסורי ביאה דאמירה לנכרי בסירוס אסור ומ"ש מכלאים ועוד אי מהא דרב משרשיא יליף למה לא כתב ההיתר אלא בכלאי זרעים דמשמע דבכלאי הכרם אסור והלא הא דרב משרשיא בכלאי הכרם הוה, ועוד שרבינו עצמו כתבה להא דרב משרשיא בספ"ח לענין כלאי הכרם בחו"ל ובמקום זה ודאי באי"י מירי רבינו דאילו בח"ל הישראל עצמו מותר לזרוע כלאי זרעים כמו שכתב בסמוך. והר"י קורקוס ז"ל תירץ דה"ק ואסור לזרוע כלאים לנכרי פירוש אפילו בשדה של נכרי דהא בארץ קיימינן ואין קנין לנכרי ודכוותה מותר לומר לנכרי שיזרע כלאים בשדהו של נכרי כיון שהזורע נכרי וקרקע של נכרי לא אסרו ואף אם הוא בשליחות ישראל ולצרכו מותר. ומה שהקשה הראב"ד והלא אף המקיים לוקה ואיך אפשר שלא ינכש אותם וכו' כלומר משום דאיכא למימר היאך ילקה משום מקיים הא לית ביה מעשה להכי אמר משכחת לה מקיים דלוקה כגון שניכש או השקה בידיו וזה ממה שיקבל תירוצו דרבינו לא שרי אלא בשאינו מנכש ולא משקה בידיו וכך ה"ל להקשות והלא אף המקיים אסור ואע"פ שהיה אפשר לומר דרבינו לא נחת הכא אלא לומר דאין בו משום אמירה לנכרי מ"מ יקשה כיון דסוף סוף אינו רשאי לקיימו מאי נפקא מינה באמירתו לנכרי לזורעו ויקשה מזה עוד אם נאמר דלדעת רבינו רב משרשיא לא שאני ליה בין א"י לח"ל מה הועיל בתקנתו לזרוע ע"י נכרי כיון דאסור לקיימו. מיהו בזו י"ל דע"כ לא קאמר רב משרשיא אלא דלא אמרינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל לענין לזרוע ממש אבל לענין לקיימו אפשר דאע"ג דבארץ אסור בח"ל מותר. ולקושיא ראשונה י"ל דנפקא מינה היכא דזורעם ע"י נכרי ואח"כ נותנם במתנה לנכרי אהובו. ועי"ל שכל זמן שלא כשכש מותר לקיים והשתא כשאומר לנכרי לזרעה מותר לו למכור שדה זרועה כלאים לנכרי בדמים יקרים קודם שהשרישו:

ואסור לאדם לקיים כלאי זרעים בתוך שדהו וכו'. בפ' בתרא דמכות דף כ"א ובריש מ"ק המנכש והמחפה בכלאים לוקה ר"ע אומר אף המקיים משמע דלת"ק אינו לוקה ומ"מ איסורא איכא ופסק כוותיה ואע"ג דבריש מ"ק אמרינן כולה ר"ע היא ומה טעם קאמר מה טעם המנכש והמחפה בכלאים לוקה משום מקיים שר"ע אומר אף המקיים וכיון שפסק רבינו דמנכש או מחפה לוקה ה"ל למיפסק דמקיים לוקה, י"ל דההוא שינויא לא אתמר אלא אליבא דרבה אבל לרב יוסף ברייתא כפשטה דר"ע הוא דסבר מקיים לוקה ות"ק פליג עליה דמקיים לית ביה אלא איסורא אבל אינו לוקה והלכה כרב יוסף. אבל קשה על זה שרבינו בפ"ה מהלכות שבת פסק דמנכש הוי תולדת חורש כרבה. וי"ל דאף למאי דאוקימנא כולה כר"ע משמע דר"ע הוא דאמר המקיים לוקה ורבנן פליגי עליה ואמרי דאינו לוקה ונקטינן כוותייהו וא"כ אי מספקא לן אי פליגי רבנן עליה ה"ל

ספיקא ולקולא וברפ"ז דכלאים שנינו כלאי זרעים אסורים מלזרוע ומלקיים ואמרינן עלה בירושלמי מה כר"ע דר"ע אומר המקיים עובר בל"ת א"ר (יוסי) ד"ה היא (הכל מודים באסור) שהוא אסור בשלא קיים ע"י מעשה אבל אם קיים ע"י מעשה לוקה כהדה דתני המחפה בכלאים לוקה עכ"ל. משמע מהכא בהדיא דרבנן פליגי על ר"ע ואמרי דמקיים שלא ע"י מעשה אסור ואינו לוקה. ויש מי שאומר דלמאי דאמרינן בריש מ"ק כולה ר"ע היא כי אמר ר"ע המקיים לוקה דוקא בעושה מעשה כגון מנכש או מחפה אבל המקיים בלא מעשה אינו לוקה וק"ל דא"כ מנלן שאסור ועוד שהירושלמי שכתבתי הויא תיובתיה:

ומותר לישראל לזרוע כלאי זרעים בידו וכו'. בספ"ק דקידושין (דף ל"ט) רב יוסף מערב ביזרוני וזרע א"ל אביי והאנן תנן הכלאים מד"ס א"ל לא קשיא כאן בכלאי הכרם כאן בכלאי זרעים וכו' אע"ג דהדר אמר רב יוסף לאו מילתא דאמרי דרב זרע גנתא דבי רב משארי שארי הא דחייה אבייי:

הלכה ד

אין אסור משום כלאי זרעים וכו'. יש לתמוה על זה דהא תנן בספ"ה (משנה ח') המקיים קוצים ר' אליעזר אומר קידש וחכ"א לא קידש אלא דבר שכמוהו מקיימין. ובירושלמי פ"ק אמרו שהזונין אע"פ שאינו כלאים בחטים הוא כלאים בשאר מינים אע"פ שאינו אוכל אדם מפני שרוצים בקיומו להאכילו ליונים. ורבינו בעצמו כתב בפ"ה הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזרעו וכו' הרי זה לא קידש עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימים רוב העם באותו מקום. לכן נ"ל דלאו דוקא נקט רבינו מאכל אדם אלא כל דבר שרוצה בקיומו אסור זה בזה ואפי' אם רוצה בקיומו למאכל בהמה ולא נתכוון רבינו לשלול אלא העשבים המרים בלבד וכדדייק סיפא דלישניה ודין זה נ"ל שלמד רבינו ממה שאמרו בירושלמי בריש כלאים גבי זונין:

הלכה ה

כלאי האילנות וכו'. בספ"ק דקידושין (דף ל"ט) א"ר יוחנן לוקין על הכלאים דבר תורה וכו' והא אנן תנן הכלאים מד"ס ל"ק כאן בכלאי הכרם כאן בהרכבת האילן כדשמואל דאמר בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בח"ל אף שדך נוהג בין בארץ בין בח"ל ואלא הא כתיב שדך ההוא למעוטי זרעים שבח"ל.

ומ"ש וכן המרכיב ירק באילן או אילן בירק. משנה בפ"ק דכלאים וכת"ק. ואע"ג דבמתני' תנן דירק בירק נמי אסור השמיטו רבינו משום דבהאי בבא אתא לאשמועינן

דלוקה בכל מקום ואילו ירק בירק בחו"ל מישרא שרי וכדאמרינן דשדך אתי למעוטי זרעים שבחו"ל וסובר רבינו דמהרכבה נמי ממעט לחו"ל דהא בהרכבה משתעי קרא. ואכתי קשה דה"ל לרבינו למכתב דאם הרכיב ירק בירק באי"י לוקה וי"ל דהא לא איצטריכא ליה שאם על זריעת ב' מיני זרעים באי"י לוקה מכ"ש שלוקה על הרכבתן. ואם תאמר הא בפ' אלו טריפות (חולין דף ס') בעי רבינא הרכיב שני דשאים (זה ע"ג זה) לר' חנינא בר פפא מהו כיון דלא כתיב בהו למינהו לא מחייב או דילמא כיון דאסכים (רחמנא) אידייהו כמאן דכתיב בהו למינהו דמי תיקו במאי מיירי אי בחו"ל הא אמרת דמיעטיה קרא ואי באי"י הא אמרת דמתני' אסרה ומאי מבעיא ליה. וי"ל דלעולם באי"י ומתני' דאסרה היינו משום דסברה דכיון דכתיב למינהו במעשה איכא למימר דכך נצטוו מסתמא אבל לר"ח בר פפא דאמר דלא נצטוו למינהו איכא למיבעי לפום ההוא סברא אי אזלינן בתר ציווי או מעשה כיון דאסכים אידייהו והתוס' תירצו דמיבעי ליה בחו"ל דשרי כלאי זרעים ואסירי הרכבת אילן ומבעיא ליה אי חשיבא הרכבת זרעים כהרכבת אילן או לא ועוד תירוצים אחרים.

ומ"ש לוקה בכל מקום הוא מדשמואל שכתבתי בסמוך:

הלכה ו

ואסור לישראל להניח לנכרי שירכיב לו כו'. אין לומר שטעמו מדאמרינן בירושלמי פרקא קמא דכלאים דנכרי אסור להרכיב כלאים וכיון שכן אסור לומר שירכיב כלאים, שאותו ירושלמי כרבי אלעזר דאמר בפרק ארבע מיתות דבני נח הוזהרו אף על הרכבת האילן ורבינו פ"ט מהלכות מלכים פסק דלא כוותיה, אבל טעמיה מההיא דפ' הפועלים שכתבתי לעיל וסובר רבינו דנקטינן בה לחומרא כמו שכתב בפרק ט"ז מהא"ב לענין סירוס ופי"ג מה' שכירות לענין חסימה:

ומותר לזרוע זרעים וכו'. נלמד מהא דשמואל שכתבתי בסמוך ואיתיה בהדיא בירושלמי פ"ק דפאה ור"פ מעשר בהמה אמרינן דתירוש ויצהר אינם כלאים זה בזה והיינו דוקא במערב זרעים וזורע.

ומ"ש שמותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד היינו לומר שלקח אחד מן הזרעים וזרע אילן אבל שני זרעים אפי' בלא זרע אילן אסורים באי"י משום כלאי זרעים והכי איתא בתוספתא פ"ק זורעים זרע וזרעוני אילן כאחד כלומר מין זרע אחד בלבד עם זרע אילן דאילו שני זרעים עם זרע אילן אחד כתב הר"ן על רבינו דלענין איסור הפירות בחד מינא נמי אסור אפילו לדעת ר' יאשיה. ובעל כפתור ופרח כתב בו סברות וצ"ל דהא דשרי לזרוע זרע וזרע אילן ביחד דוקא בשאר אילנות חוץ מן הגפן דגרסינן בירושלמי פ"א

דפאה זורעים זרעים וזרעי אילן כאחד והזורע מן החרצנים לוקה ארבעים אמר ר' (זירא) כתיב לא תזרע כרמך כלאים ונראה דדייק מדלא כתיב כרמך לא תזרע כלאים כדכתיב שדך לא תזרע כלאים ש"מ מדסמיך כלאים לכרמך דאפילו עיקר כרמך שהם החרצנים. ויש לתמוה על רבינו שהשמיט זה ואין לומר שטעמו מפני שאמרו לוקה ומשמע אפי' על מין אחד מהזרעים עם החרצנים ולא קי"ל הכי אלא כרבי יאשיה שאע"פ שלא יהא הלכה כמותו במאי דאמר לוקה למה לא יהא הלכה כמותו לענין איסור וצ"ע:

והראב"ד כתב אינו מחוור דבירושלמי פ"ק וכו' אי משום זרעים באילן למה לי גפן אפילו שאר אילנות פירוש אם היו העלים מגולין תחת כל האילנות חושש משום כלאים וכו'. ואני אומר שאין מכאן השגה לרבינו דלפת וצנונות תחת האילן אם לא היו מקצת עלים מגולים לא משום זריעה נאסר אלא משום הרכבה ששרשי הלפת והצנון נכנסים בשרשי האילן. ומ"ש הראב"ד וכן נראה מכאן שהלפת עם הצנון כלאים זה עם זה כלומר ולאפוקי ממה שכתב רבינו בפ"ג שהלפת והצנון אינם כלאים זה בזה שם אכתוב דעת רבינו ודעת הראב"ד בפירוש המשנה והירושלמי הזה שהביא הראב"ד:

הלכה ז

הזורע זרעים כלאים וכו'. ברפ"ח דכלאים כלאי זרעים אסורים מלזרוע ומלקיים ומותרים באכילה וכבר נתבאר שהרכבת אילנות בכלל שדך לא תזרע כלאים היא.

ומ"ש אפילו לזה שעבר וזרען. כן משמע מדסתם ושנה מותרים באכילה ולא חילק וכן בדין שהרי התורה לא אסרה אלא זריעתן בלבד:

ומותר ליטע ייחור מן האילן וכו'. ירושלמי פ"ק דכלאים:

הלכה ח

הזרעונים נחלקים לשלשה חלקים וכו'. זהו הצעה לשמות שיבאו בפרקים הבאים:

פרק ב

הלכה א

זרע שנתערב בו זרע אחר וכו'. רפ"ב כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט ר' יוסי אומר יבור בין ממין אחד בין משני מינים ר"ש אומר לא אמרו אלא ממין אחד וחכ"א כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע ופסק רבינו כת"ק דאמר ימעט בין ממין אחד בין משני מינים ובירושלמי ימעט באי זה צד הוא ממעט או פוחת מן הרובע או מוסיף על הסאה. לא כן א"ר יוחנן כל האיסורים שריבה עליהם (שוגג מותר) מזיד אסור תמן את מרבה לבטל איסור תורה ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית העין ע"כ. מחלוקת

חכמים עם ת"ק הוא שאם בסאה שעורים יש רובע שבולת שועל וכוסמין לת"ק צריך למעט לחכמים אין צריך למעט דאין שבולת שועל מצטרף לכוסמין כיון דלא הוי כלאים בסאה שעורים ונראה מדברי רבינו שפסק כחכמים שהרי שלשה מינים שהזכיר ברובע כלם כלאים בסאה משמע הא אם אחד מהם אינו כלאים אינו צריך למעט ובהדיא כתב שהשעורים כולם כלאים עם החטים והטעם שפסק כחכמים משום דתנא להו תנא בלשון רבים ועוד שמאחר שטעם איסור כלאים אינו אלא מפני מראית העין אזלינן בתר המיקל. ובר מן דין כיון דאין כל הרובע כלאים בסאה תו ליכא מראית העין:

הלכה ג

ומ"ש בד"א בשנתערבו מיני תבואה זה בזה וכו' אבל זרעוני גינה שנתערב אחד מהם בתבואה וכו'. משנה שם:

הלכה ה

(ד-ה) **ומה שכתב וכן אם היה מין זה מזרעוני גינה זורעים ממנו סאתים בכל בית סאה וכו' לפיכך תבואה שנתערב בה זרע פשתן וכו'**. שם במשנה הפשתן בתבואה מצטרפת אחד מכ"ד בנופל לבית סאה ופירשו בירושלמי היך עבידא אסר דזרע רובע דחטים זרע תלתא רובעין דכיתן. וסבר רבינו שמשנה זו היא דברי חכמים:

הלכה ו

ומ"ש במה דברים אמורים בשלא נתכוון לערב ובשלא נתכוון לזרוע וכו'. שם בירושלמי מה אנן קיימין אם במתכוין לזרע אפי' חטה אחת אסור אם לערב אפי' כל שהוא אסור לערב וכו' אלא בשנתערבו דרך מכנס פירוש בעת שכנס התבואה נתערב שלא מדעתו: **וכתב** הראב"ד קשיא דידיה אדידיה וכו'. ואיני יודע למה הקשה דידיה אדידיה מאחר שהוא כתב כדברי הירושלמי ואם הירושלמי צריך פירוש ה"ל לפרשו ולא להקשות על רבינו דידיה אדידיה. ולענין פירוש הירושלמי נ"ל שהוא בע"א דמתכוין לזרע היינו שהוא מתכוין לזרוע שני מינים כדי ליהנות משניהם ואינו מתכוין לזרוע היינו שאין מתכוין לזרוע אלא המין האחד בלבד והמין האחר היה חפץ שלא יראה ולא ימצא ופירוש זה הוא פשוט בעיני:

הלכה ז

הזורע שדהו מין מן המינים וכו'. בפירקא קמא דמועד קטן (דף ו') בעי עד כמה ומהדר כאותה ששנינו כל סאה שיש בה רובע זרע וכו':

הלכה ח

במה דברים אמורים במקום שיש מקום לחשד וכו' כיצד כגון תבואה שעלו בה ספיחי אסטיס וכו'. בפ"ב דכלאים (מ"ה) תבואה שעלו בה ספיחי אסטיס וכן מקום הגרנות שעלו בהם מינים הרבה וכן תלתן שהעלתה מיני צמחים אין מחייבים אותו לנכש אם ניכש או כיסח אומרים לו עקור את הכל חוץ ממין אחד:

הלכה י

(ט-י) **ומה שכתב בתלתן שזרעה למאכל אדם וכן מה שכתב ובמה יודע שהתלתן זרועה למאכל אדם וכו'**. בסוף פרק מרובה (בבא קמא דף פ"א):

הלכה יא

אין נוטעים ירקות בתוך סדן של שקמה וכו'. בפירקא קמא דכלאים:

הטומן אגודת לפת וצנון וכו'. שם הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולים אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשרות וניטלים בשבת ובירושלמי תני ר' חייא אגודה של לפת ואגודה של צנונות:

וכתב הראב"ד א"א מפלפול השמועה ראיתי וכו'. ולרבינו משמע דמשום כלאים נמי נקט עלים מגולים ודלא כהראב"ד שכתב דלא נקט ליה אלא משום שבת.

ומה שכתב אפילו תחת הגפן אבאר בפ"ג ושם אבאר הירושלמי הנזכר:

כתב הר"י קורקוס ז"ל מה שפירש הראב"ד דלהודיע דלפת או צנון קאמר נקט אגודה אינו נראה דאמאי תיסק אדעתין דלפת וצנון ביחד קאמר כל שכן לדעת רבינו דלפת וצנון אינם כלאים זה בזה דאין הפרש בין לפת וצנון ללפת לחוד ותו דאי איכא למיטעי ה"ל למינקט לפת או צנון ולא יצטרך לומר עד כדין אגודה אלא ודאי אגודה דוקא ולענין כלאים מיירי עכ"ל:

הלכה יב

שדה שהיתה זרועה וקצר הזרע וכו'. בפ"ב דכלאים היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף לא יהא זורע ובא על גביהן אע"פ שאינן עושות אלא לשלש שנים:

וכתב הראב"ד זו לא מצאתי שורש ועיקר וכו'. ורבינו כתב בפירוש משנה זו כמו שכתב כאן:

הלכה יג

היתה שדהו זרועה חטים וכו'. שם היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתתליע ויופך ואח"כ יזרע אם צמחה לא יאמר אזרע ואחר כך אופך אלא

הופך ואח"כ זורע כמה יהא חורש כתלמי הרביעה ובירושלמי עד כמה היא מזרעת עד כדי שתהא בארץ ג' ימים במקום הטינא אבל לא במקום הגריד בעיא היא יתיר:

הלכה יד

ומ"ש ואם הוריד בהמתו לתוכה וקרסמה את הצמח וכו'. שם בירושלמי. ומ"ש הראב"ד דבתוספתא משמע ששנינו ימתין עד שתתליע ויופך או יופך קאמר ובחדא סגי ליה אינו נראה שאם לא הפך כי התליע מאי הוי שהרי סופה לצמוח והוי כלאים, ונוסחת התוספתא אינה מכוונת:

הלכה טו

באחד באדר משמיעין על הכלאים עד התקינו שיהיו מפקירין את כל השדה. בריש שקלים ובריש מועד קטן (דף ו'):

הלכה טז

ומה שכתב והוא שימצאו בה מין אחר אחד מכ"ד עד סוף הפרק. שם במועד קטן:

פרק ג

הלכה ו

(א-ו) **יש מינים בזרעים שיהיה וכו' כיצד החזרת עם חזרת גלים וכו'**. הכל בפ"ק דכלאים ובירושלמי שם א"ר יונתן יש מהם שהלכו אחר הפרי יש מהן שהלכו אחר העלין הלפת והצנון הלכו בהן אחר הפרי הלפת והנפוס הלכו בהן אחר העלים התיבון הרי צנון ונפוס (הרי פרי דומה) ועלין דומים ותימר כלאים א"ר יונה בזה הלכו בהן אחר טעם הפרי. ומפרש רבינו הלכו אחר הפרי (ע"כ פי') דצנון ולפת שוים בפרי ולפת ונפוס שוין בעלין ולכך הקילו ולהכי מקשה והרי צנון ונפוס דהוי כלאים והפרי והעלים שוים ואם איתא דר' יונתן להחמיר קאמר בהלכו אחר הפרי או אחר העלין מאי פריך דודאי התם מפני שהם שני מינים אסרום וכי היכי דההחמירו משום פרי או משום עלין החמירו מפני שהם שני מינים וכ"ש הוא ומאי קושיא אבל אי ר' יונתן להקל [קאמר] פריך שפיר כיון דאמרת דהקילו מפני עלין לחוד או מפני פרי לחוד כ"ש היכא דאיכא תרתי דראוי להקל ולא יחושו לטעם ומשני כיון דטעם זה רחוק מטעם זה ביותר לא הקילו מפני דמיון עלין ופרי מה שאין כאן בלפת וצנון ולפת ונפוס שאין ריחוקן ריחוק גדול ולכך הקלו מפני דבר אחד שהן דומים בו וזה דקדק רבינו במה שכתב רחוק ביותר עכ"ל הר"י קורקוס ז"ל:

כתב הראב"ד כבר כתבנו למעלה שזה שיבוש. כך כתב בפ"א וטעמו משום דאמאי דתנן הטומן לפת וצנונות תחת הגפן קאמר בירושלמי אי משום שאינו רוצה בהשרשתן למה

לי לפת וצנון אפילו שאר דברים נראה מכאן שהלפת עם הצנון כלאים זה בזה עכ"ל בפ"א. ואני אומר שאין משם ראיה ולכן אכתוב לשון המשנה ולשון הירושלמי ואפרשם. שנינו בפ"ק דכלאים הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עלים מגולים אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשרות וניטלים בשבת, ובירושלמי חזקיה אמר לא שנו אלא לפת וצנונות הא שאר דברים לא ר' יוחנן אמר לא שניא היא לפת היא צנונות היא שאר כל הדברים מה אנן קיימין אי משום זרעים באילן למה לי גפן (וצנונות) אפי' שאר אילנות אי משום שאינו רוצה בהשרשתן למה לי לפת וצנונות אפילו שאר כל הדברים מן מה דתני ר' חייא כגון אגודה של לפת ואגודה של צנונות הוי לית טעמא אלא משום שאינו רוצה בהשרשתן עכ"ל. וה"פ הוקשה לו למה ייחד לפת וצנונות וגפן הכי ה"ל למיתני הטומן ירק תחת האילן אם היו מקצת עלים מגולים אינו חושש לא משום כלאים וכו' וגם נסתפק לו טעם הדין ומש"ה אמר שאם טעם הדין כשאין עלים מגולות שחושש לכלאים וכו' משום זרעים שהם עוברים באילן למה ייחד גפן משאר אילנות דמשמע דדוקא בגפן שהוא רך חוששין לכך ולא בשאר אילנות שהם קשים והלא אף בשאר אילנות איכא למיחש להכי. וא"ת אה"נ שכשאין עלים מגולים בכל האילנות איכא למיחש שיעברו זרעים באילן והא דנקט גפן משום רישא לאשמועינן רבותא שאם היו מקצת עלים מגולים אפי' תחת הגפן שהוא רך ודאי יעברו שרשי הלפת והצנונות בו מותר מפני שכיון שמקצת עלים מגולים גלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן והילכך אף אם ישרישו לית לן בה, אכתי קשה למה ייחד לפת וצנונות ה"ל למיתני הטומן ירק תחת הגפן. וניחא ליה מדתני רבי חייא אגודה דלא שרית במקצת עלים מגולות אלא דוקא כשהן אגודה משמע דטעמא דהיתרא משום דגלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן דאל"כ מה לי שהם אגודה מה לי שאינם אגודה והשתא ניחא דנקט לפת וצנונות שדרך לעשותן אגודה ולדוגמא נקטינהו וה"ה לטומן כל ירקות אגודים ולישנא דר' חייא דייק דקתני כגון אגודה של לפת משמע דלדוגמא נקטינהו. והראב"ד נראה שמפרש אי משום זרעים באילן כלומר אם נאמר דנקט לפת וצנונות שהם שני מיני זרעים שהם כלאים זה בזה ומש"ה חושש משום זרעים באילן אם אין מקצת עלים מגולים למה ייחד גפן דמשמע דתחת שאר אילנות מותר והא ליתא דבשאר אילנות נמי איכא למיחש להכי ואם תאמר דנקט גפן לרבותא דרישא כשהיו עלים מגולים שאפילו תחת הגפן שהוא רך ודאי ישרישו מותר משום דכיון דעלים מגולים גלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן וניחא ליה למה ייחד לפת וצנונות מדתני ר' חייא כגון אגודה של לפת ואגודה של צנונות ומדתני אגודה אגודה משמע דאו לפת או צנונות קאמר וה"פ

דמתני' הטומן לפת אפי' אינו אגודה או שטמן צנונות אפילו אינו אגודה אינו חושש לא משום כלאים וכו' אם היו מקצת עלים מגולין משום דכיון שמקצת עלים מגולים גלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן. ואגמרן ר' חייא דאפי' לא היו מקצת עלין מגולין אם הוא אגודה אינו חושש שמאחר שהם אגודה גלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן. ולפי פירושו למד מכאן שלפת וצנון כלאים זה בזה ואינו מוכרח שהרי לפי מה שפירשתי לדעת רבינו אינו נלמד מכאן כן. ומ"ש עוד הראב"ד וכן נראה מהמשנה הוא מדתנן בפ"ק דכלאים הלפת והנפוס הכרוב והתרובדור התרדין והלעונין אינם כלאים זה בזה הוסיף ר"ע השום והשומנית הבצל והבצלצול והתורמוס והפלוסלוס אינם כלאים ומדלא נקט הלפת והצנון בהדייהו משמע שהם כלאים זה בזה. וגם מזה אין ראיה דהא קתני סיפא הצנון והנפוס החרדל והלופסן דלעת יונית עם המצרית והרמוצה אע"פ שדומים זה לזה כלאים זה בזה ואם איתא ליתני לפת וצנון בהדייהו אלא מהא ליכא למשמע מינה. ודברי רבינו מפורשים בירושלמי פ"ק דכלאים אמתני' דהצנון והנפוס אינם כלאים זה בזה א"ר (יונתן) יש מהם שהלכו אחר הפרי ויש מהם שהלכו אחר העלין הלפת והצנון הלכו בהם אחר הפרי הלפת והנפוס הלכו בהם אחר העלים התיבון הרי צנון ונפוס הרי פרי דומה והעלים דומים ותימר כלאים א"ר יונה בזה הלכו אחר טעם הפרי עכ"ל. ופירוש רבינו בו הוא הנכון כמו שנתבאר לעיל:

ועל מ"ש הראב"ד ולמאי דתני ר' חייא אגודה הא דקתני עלים מגולים לאו משום כלאים ושביעית ומעשר נקט לה אלא משום שבת עכ"ל. כלומר דבשבת אגודה אינה מעלה ולא מורדת שאם מקצת עלים מגולים אפילו אינם אגודה מותר לו ליטלם ע"י העלים המגולים ואם אין מקצת עלים מגולים אפילו הם אגודה אסור לו ליטלם. ויש לתמוה שמאחר שהוא סבור דבמקצת עלים מגולים אפילו לפת אחד מותר א"כ שפיר מיתני מקצת עלים מגולים משום כלאים נמי. וי"ל שהוא מפרש דתני ר' חייא במתני' גופה הוה תני הטומן אגודת לפת וכו' ומש"ה קשיא ליה כיון דאגודה היא הא גלי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן ומה צורך שיהיו מקצת העלין מגולים ולפיכך כתב שלא הוצרך לעלים מגולים אלא משום שבת ולפי דרכו של הראב"ד לא ידעתי מי דחקו לומר דלמאי דתני רבי חייא אגודה לא איצטריך למיתני מקצת עלין מגולים אלא משום שבת שיותר היה נוח לומר דר' חייא לאו במתני' הוה גריס הכי אלא במתניתיה הוה תני אגודה ולא הוה תני מקצת עלים מגולים לומר דבחדא מינייהו סגי לגלויי דעתיה שאינו רוצה בהשרשתן או בקצת עלים מגולים כדתנן במתניתין או באגודה כדתנא איהו במתניתיה:

הלכה ט

(ז-ט) **כמה מרחיקין בין שני מיני זרעים שהם כלאים זה בזה וכו' כיצד שדהו שהיתה זרועה מין תבואה וכו' ה"ז מרחיק ביניהם בית רובע והוא כעשר אמות וחומש אמה על עשר אמות וחומש אמה וכו'**. היא משנה בפ"ב דכלאים תבואה בתבואה בית רובע. וכתב רבינו בפירוש המשניות שבית רובע שיעור עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש בקירוב ובתוספתא וכמה רובע עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה מרובעות ר' יוסי אומר אף ארכה כשנים ברחבה כך היא גירסת רבינו וידוע דהלכה כת"ק דמרובעות בעינן ומחצה דקתני בתוספתא לאו דוקא דאינו אלא חומש דוק ותשכח.

ומ"ש בין מן האמצע בין מן הצד נלמד מהדין שיבא בסמוך.

ומ"ש ואם לא היה ביניהם כשיעור הזה אסור ואינו לוקה עד שיהיו קרובים בתוך ששה טפחים. ירושלמי בספ"ק דכלאים וכרבנן. ודע דאמרינן בירושלמי ובלבד שלא תהא חבושה, פירוש שלא יהו החטים מקיפין השעורים מד' רוחות השדה וכתב הר"י קורקוס ז"ל רבינו לא כתב זה ואפשר שנכלל במ"ש ובקש לזרוע בצדה מין תבואה אחרת משמע דוקא בצידה ולא סביבותיה מד' רוחות:

הלכה י

היתה שדהו זרועה ירק וכו'. בפרק ב' דכלאים ירק בירק ששה טפחים.

ומ"ש אפילו דלעת. שם דלעת בירק כירק.

ומ"ש בין מן הצד בין מן האמצע, בתוספתא פרק שני עבודת ירק בירק אחר ששה טפחים רואין אותה כאילו היא טבלא מרובעת אפילו אין שם אלא קלח אחד נותנין לה עבודתה ו' טפחים בין מן האמצע ובין מן הצדדין. ובמשנה פרק שלישי היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר ר' ישמעאל אומר עד שיהיה התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו ר"ע אומר ארך ששה טפחים ורוחב במילואו ר' יהודה אומר רוחב כמלא רוחב הפרסה ופירש רבינו שם דברי ר"ע כי כשיהיה בארכו ששה טפחים בלבד יראה ההפרש ולא יצטרך למשוך החפירה ההיא כפי ארך הזריעה והלכה כר"ע עכ"ל. והרי זה באמצע ואפ"ה שרי.

ומ"ש ופחות משיעור זה אסור ואינו לוקה עד שיהיו קרובים בתוך טפח. ירושלמי יתבאר בסמוך:

כתב הראב"ד אין דברים הללו אמורים וכו'. ואני אומר דגדולה מזו הוה ליה להשיג עליו שהוא עצמו פסק בסמוך כחכמים, אלא שיש לומר דהתם תבואה בתבואה והכא ירק בירק. והנ"ל כדעת רבינו דהא דגרסינן בירושלמי ספ"ק דכלאים אמר רבי זעירא ר'

יודא בדעתיה דר' יודא אמר בשדה ירק טפח אמר רבי יוסי מאן דבעי מקשיא על הדא דרבי זעירא יליף הדא דר' יודא מן דרבנין כמא דרבנין אמרין באיסור בית רובע ללקות ששה על ששה טפחים כן ר' יודא אמר באיסור ששה על ששה ללקות טפח ע"כ. ומפרש רבינו דר' יודא ורבנן לא פליגי אלא רבי יודא מיירי ירק בירק וכדמפרש במילתיה בשדה ירק טפח ורבנן איירו בתבואה והיינו דסתם תנא במתני' תבואה בתבואה בית רובע ירק בירק ששה טפחים דמשמע דליכא פלוגתא במילתא וכי היכי דליכא פלוגתא בשיעורא דלאיסור ה"נ איכא למימר דליכא פלוגתא בשיעורא דללקות:

הלכה יא

היתה אחת משתי השדות זרועה תבואה וכו'. בפרק ב' דכלאים וכתנא קמא:

הלכה יב

במה דברים אמורים שצריך להרחקה בשיעורים האלו בין שתי שדות אבל אם היתה שדהו זרועה ירק ורצה לזרוע בצדה שורה של ירק אחר וכו'. בפרק ג' היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר ר' ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו ר"ע אומר אורך ששה טפחים ורוחב מילואו וידוע דהלכה כר"ע. וכתב רבינו בפירוש המשנה ר"ע פירש כי כשיהיה בארכו ששה טפחים בלבד יראה ההפרש ולא יצטרך למשוך החפירה ההיא כפי ארך הזריעה ואמר שצריך להיות רוחב החפירה ההיא כפי עומקה והוא שאמר מילואו רוצה לומר מלא התלם ואפילו יהיה עומקו אמה. ורבינו שמשון פירש רוחב מילואו רוצה לומר מלא התלם דהיינו ששה על ששה עכ"ל:

והראב"ד כתב אמר אברהם לא מצאתי שיעור עומקו וכו'. וכבר דחה ר"ש פירוש זה בשתי ידים והעלה כפירוש רבינו אלא שיש ביניהם קצת חילוק וכפי פירוש רבינו במילואו היינו עומקו:

הלכה יג

היתה שדהו זרועה תבואה וכו'. שם וכת"ק:

הלכה יד

הרחיק בין שני המינים וכו' חוץ מדלעת יונית וכו'. בפרק שני:

הלכה טו

היה בין שני המינים בור או ניר או גפה וכו'. שם:

הלכה טז

במה דברים אמורים שצריך הרחקה וכו'. למד כן בק"ו ממה שיבא בסמוך.

ומ"ש ולא עוד אלא אפילו זרע בתוך שדהו שעורים סמוך לחטים וכו'. שם שלו חטים ושל חבירו מין אחר מותר לסמוך לו מאותו המין:

וכתב הראב"ד לי נראה מן הגמרא וכו'. ואני אומר שגם רבינו לא התיר אלא כשבתחלה נזרעו שתי השדות בהיתר ואחר כך בתוך שדהו הזרועה חטים זרע שעורים והמשיכם עד שדה חבירו הזרועה שעורים וזה מבואר בלשונו:

הלכה יז

היתה שדהו זרועה חטים וכו'. גם זה שם וכתנא קמא:

הלכה יח

היתה שדהו ושדה חבירו שבצדה זרועים שני מיני תבואה וכו'. גם זה שם אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע אבל סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע ופירש רבינו חריע עצפו"ר ואלו שני המינים מפסידים התבואה וכבר הקדמנו שאין להזהר בענין הכלאים אלא בשדה שלו וכשנראה חרדל וחריע סמוך לתבואה נדע שבעל השדה זרעו שלא היה מניח לאחר לזרוע אותו (בלא הרחק) ואם היה שדה ירקות יהיה מותר שאפשר לומר של אחר הם שאילו שני מינים אינם מפסידים הירקות והם סוף שדה אחר עכ"ל. וכאן כתב פירוש אחר:

ואיכא למידק דלעיל בסמוך לא התיר אלא פשתן משמע דכל שאר מינים אסור וכאן לא הזכיר אלא חרדל וחריע משמע דכל שאר מינין מותר. ועוד דלעיל מיירי כששתי השדות מין אחד ומאי שנא דנקטא הכא בשני מינים. ותירץ הר"י קורקוס ז"ל דחרדל וחריע דנקט הכא משום היתרא נקט להו דמותר לסמוך לירקות חרדל וחריע וסלקא דעתך אמינא שיהיה מותר לסמוך גם לתבואה קמ"ל דלא לפי שאין מפסידין אותה וכל שכן שאר מינים שאסור לסמוך בין לירקות בין לתבואה ומאי דנקטה בשני מינים ולעיל נקטה במין אחד אפשר לעיל נקטה לרבותא דאסורא והכא לרבותא דהיתרא:

וכן אם היתה זוית של זרע זה נוגעת בצלע של זרע האחר וכו'. שם היה ראש תור חטים נכנס בתוך (שדה) של שעורים מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו ובפרק שלישי תנן היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו.

ומה שכתב ואין צריך לומר אם היתה זוית של זרע זה נוגעת בזוית של זרע האחר וכו'. פשוט הוא:

פרק ד

הלכה א
מותר לזרוע שתי שורות זו בצד זו של קישואים וכו'. בפ"ג דכלאים ומייתי ליה בגמרא פרק רבי עקיבא (שבת פ"ה):

הלכה ב
היתה שדהו זרועה מין ממיני ירקות וכו'. גם זה בפרק שלישי דכלאים וכחכמים וכפירוש רבינו שם:

הלכה ג
היתה שדה של דלעת זרועה וכו'. שם וכת"ק דאמר שלדלעת יחידית נותנים לה עבודתה בית רובע:
וכל דבר שיהיה וכו'. בפרק שני:

הלכה ד
התלם או אמת וכו'. בפ"ג:

הלכה ה
ומותר לנטוע שני מינים בתוך גומא וכו'. ג"ז שם.
ומ"ש וכן אם נטע ארבעה מינים וכו'. שם בירושלמי:

הלכה ו
הרוצה לזרוע שדהו משר משר מכל מין וכו'. בפ"ב הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין וכו' ב"ש אומרים שלשה תלמים של פתיח ובית הלל אומרים מלא העול השרוני ובירושלמי עושה שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך אפילו כל שהוא ופירש רבינו משר ערוגה:

הלכה ז
רצה לעשות שדהו וכו'. גם זה שם וכחכמים:
כתב הראב"ד א"א מקום הזרע נקרא קרחת עכ"ל. ופשוט הוא ולא הוצרך לכתוב כן אלא משום דלשון קרחת משמע שהוא מקום קרח בלא זרעים וירקות וקאמר דהוי איפכא דמקום הזרע הוא הנקרא קרחת:

הלכה ט
מיני ירקות שאין בני אדם וכו'. בפרק ג' כל מין זרעים אין זורעים בערוגה וכל מין ירקות זורעים בערוגה:

ומה שכתב מותר לזרוע מהם אפילו חמשה מינים בתוך ערוגה אחת וכו'. ג"ז שם בפ' ר"ע (שבת דף פ"ה:) מפרש לה גמרא ופירשה רבינו בפירוש המשנה פ"ג דכלאים:

הלכה י

ומ"ש במה דברים אמורים בערוגה שהיא וכו'. בפ' ר"ע (שבת דף פ"ה) אמתני' דערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעים בה ה' זרעונים ד' על ד' רוחות הערוגה ואחד באמצע אמר רב בערוגה בחורבה שנינו ופריך והא איכא קרנות ומשני בממלא את הקרנות והדר פריך וליזרע מאבראי ולא לימלי מגואי ומשני שמא ימלא את הקרנות. ופירש"י דרב מוקי מתני' בממלא את כל הרוח של ערוגה לצפון מן המזרח למערב וכן רוח דרומי אבל המזרחי והמערבי זורע מעט ויניח הפרש מכאן ומכאן הילכך אי אתה יכול לזרוע עוד בערוגה שאצלה לצפון ושאצלה לדרום מפני הערבוב של שתי הערוגות. וליזרע מאבראי ויקיפנה ערוגות מכל צד ואת הקרנות שבתוכה לא ימלא ומאי דוחקיה דרב לאוקומי בערוגה שבחורבה שאין שם אלא היא. ויש לתמוה על רבינו שגם פה גם בפירוש המשנה לא הזכיר ממלא את הקרנות וכתב הר"י קורקוס אולי הוא מפרש שהמקשה היה סבור שאינו זורע בכל צד אלא גרעין אחד וא"כ יש ריחוק רב ולמה לא יזרע את הערוגות שחוצה לה. ומשני בממלא כל הקרנות פירוש שאינו מניח אלא שיעור הרחקה כמו שביארנו. והדר פריך מאי דוחקיה דרב לאוקומי בממלא עד שהוצרך להעמידה בערוגה בחורבה לוקמה בערוגה בין הערוגות כי אורחא ובמניח קרנות בלא זריעה באופן שלא יתערבו עם זרע הערוגות שחוצה לה ויזרע מבחוץ ומשני גזירה וכו' וזו היא שיטת ר"ת. ואפשר עוד שסובר רבינו שכשאמר גזירה שמא ימלא וכו' ה"ק לאו בממלא דוקא אלא אפילו בלא ממלא גזרינן שמא ימלא. ובפירוש המשנה כתב רבינו וליזרע מאבראי כלומר למה לא התרנו לזרוע חוצה לה כנגד הקרנות ושני גזירה וכו' ואפשר לפרש דבריו לומר שהיה מפרש כמו שכתבתי בסמוך או שלא היה גורס קושיא קמייתא דוהא איכא קרנות:

ומ"ש רבינו ואם הטה עלין שבערוגה זו לכאן וכו'. שם נאמר בגמרא לדעת שמואל וסובר רבינו דרב לא פליג בהא דמתני' היא בפ"ג דכלאים נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא אחת ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וכו' ולא פליגי רב ושמואל אלא בפירושה דמתניתין ולא כדפירש רש"י דפליגי ורבינו שמשון פירש כדברי רבינו:

ומ"ש וכן אם עשה תלם כו'. פלוגתא שם ופסק כרב אשי ואף על גב דתנן שורה של קשואין ושורה של דלועין ושורה של פול המצרי אסור אקשו מיניה לרב אשי ושאני התם דאיכא שראכן ופירש רש"י זמורותיהן ארוכות ומתערבות הרבה מלמעלה:

הלכה יא

ומ"ש רבינו ואסור לזרוע וכו'. זהו מה שהקשו בגמ' וליזרע מאבראי ולא לימלי מגואי ותירצו גזירה שמא ימלא הקרנות:

אח"כ מצאתי מי שפירש שמועה זו בשם הר"י הלוי וראיתי להעתיקה פה כדי שיתבארו דברי רבינו יפה. וז"ל פי' הר"י הלוי הלכה זו וגילה טעמה ומעולם לא נתבררה לגאון לפניו ומאן חכים למעבד הכי כרב יוסף וזהו פירושה. ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים וכו' נמצאת ערוגה זו שיש בה זרוע לרוח מזרחית ג"ט ארך ברוחב טפח ויש מכאן קרחת טפח ומחצה עד קרן מזרחית צפונית ויש מכאן קרחת עד קרן מזרחית דרומית וע"ד זה בכל רוח נמצא שזרע בה י"ג טפחים כגון זו הצורה (עיין בסוף הספר צורה א') אמר רב ערוגה בחורבה שנו שאילו היה בין הערוגות כגון זו הצורה (עיין בסוף הספר צורה ב') לא היה יכול לזרוע שפת הערוגה משום דנגעי זרעים בהדדי ואקשו והא איכא מקום הקרנות כלומר נהי דבהדי ערוגה לא יכול למזרע מאבראי בהדי קרנות ליזרע מאבראי ומהדרינן דממלא מקום הקרנות כזה (עיין בסוף הספר צורה ג') שכיון שהקרנות הם זרועים אינו יכול לזרוע כנגדן מאבראי ואקשו וליזרע מאבראי ולא לימלי כלומר ליזרע מאבראי כנגד הקרנות ולשבקינהו לקרנות מגואי פנויות כגון הצורה הראשונה ומהדרינן היינו טעמא דלא שבקינן למזרע מאבראי כנגד הקרנות ולמשבקינהו לקרנות פנויות בלא זרע גזירה שמא ימלא את הקרנות והכר זרע מאבראי דנגעי זרעים אהדדי עכ"ל:

וכתב הראב"ד וירחיק בין כל מין ומין טפח וכו' א"א זה השיעור לא מצא כי אם לרב רבו בפירוש ערוגה במס' שבת ולא ידעתי מאין ה"ל עכ"ל. טעמו מפני שהוא ז"ל מפרש כדברי רש"י שצריך להרחיק בין זרע לזרע ג' טפחים וטעם זה משום דאמרינן בפרק ר"ע (שבת דף פ"ה) גבי ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים שזורעין בתוכה ה' זרעונין דקים להו דחמשה בשיתא לא ינקי אהדדי והכריח רבינו שמשון כדברי רבינו דלא בעי להרחיק אלא טפח ומחצה ואע"פ שכל זרע מתפשט יניקתו טפח ומחצה וא"כ היה ראוי להרחיק בין זרע לזרע שלשה טפחים י"ל שלא חששו אלא שלא יינק מין זה מהמין האחר עצמו אבל לעירוב יניקות לא חששו והיינו דקאמר לא ינקי מהדדי ולא אמר לא ינקי אהדדי דלא חשו אלא שלא יינק זרע זה מהזרע האחר עצמו וכ"כ רבינו שלא יינקו זה מזה ולא כתב זה עם זה:

הלכה יב

היתה הערוגה ששה על ששה וכו'. גם זה בפרק שלישי דכלאים ופירשה שם רבינו והסכים לדעת רבי יהודה שאמר ששה באמצע וטעמא משום דבירושלמי הקשו לתנא קמא וכן כתב רבינו בפירוש המשנה:

הלכה יג

ואסור לזרוע בערוגה מיני זרעים בענין זה וכו'. כבר כתבתי בסמוך שהוא בפ"ג דכלאים:

הלכה יד

גבול שהיה גבוה טפח וכו'. גם זה שם:

הלכה טו

הרוצה למלאות כל גנתו מיני ירק רבים וכו'. בפרק ר"ע (שבת דף פ"ה) אמר ר' יוחנן הרוצה למלאות כל גנתו ירק עושה ערוגה ששה על ששה ועוגל בה ה' וממלא קרנותיה כל מה שירצה והא איכא דביני ביני אמרי דבי ר' ינאי במרחיב בין הבינים רב אשי אמר אם היו זרועים שתי זורען ערב ערב זורען שתי. ודברי רבינו בפירושה מבוארים שאינו משייר בקרקע מקום פנוי בלא זריעה ואע"פ שאינו מרחיק בין זרע לזרע כלל אין בכך כלומר מאחר שהם נראים מובדלים זה מזה ע"י שכל אחד בעוגל לעצמו ומה שבין העיגולים ע"י שאם היה שתי זורען ערב וכו':

וכתב הראב"ד איני יודע לאיזה חשבון יעלה וכו'. ומה שכתב איני יודע לאיזה חשבון יעלה שאם יהיה העיגול רוחב שני טפחים ומחצה נמצא שאין הפרש בין עוגל לעוגל אלא טפח ואין לאמצעי שם אלא טפח. לא ידעתי מה קשה לו שאין הפרש בין עוגל לעוגל אלא טפח שאע"פ שאין בין זרע לזרע כלום אין אנו חוששים מאחר שהם נראים מובדלים זה מזה וכמו שכתב רבינו בס"פ זה. גם לא ידעתי מה איכפת לן שאין שם מקום אלא טפח שאם מפני שאינו שוה לשאר העיגולים מה בכך. ומ"ש ואם היו טפחים טפחים הרי ברוחות יכול לעשות שלשה על שלשה וכו' כלומר והרי כאן ט' מינים חוץ מהקרנות כלומר ואמאי לא אמר ועוגל בה ט' וי"ל דמילתא מציעתא נקט שאין דרך להרבות כ"כ מינים בשיעור מועט שנמצא כל מין ומין אין בו שיעור לגומא א"נ י"ל דלא שרא כולי האי משום דמיחזי כערבוביא, ומ"ש שלא נאמרה אותה מימרא על הבינים אבל היא מימרא בפני עצמה להתיר זרעים בערוגה אומר אני כי הפירוש היותר פשוט הוא שאינה מימרא בפני עצמה שהרי רש"י כך פירשה וכן נראה מדברי התוס':

הלכה טז

מכל אלו הדברים וכו'. דברים פשוטים שכך יש ללמוד מהדינין הנ"ל וז"ל רבינו בפירוש המשנה בפ"ג דכלאים במשנת ערוגה, שמור אלו העיקרים והוא שכלאים אין האזהרה בו אלא למראית העין לפיכך כשיראה הצמח האחד מובדל הוא מותר ואפי' שיהיה סמוך לו כמו שאמרנו בראש תור חטים ומפני כן אם יהיה זוית הזרע הזה סמוכה לצלע זרע אחר ונקשר בו כך (ציור) יהיה מותר מפני שהוא ראש תור וכ"ש אם היתה זוית זרע זה נדבקת בזוית האחרת כמו זה (ציור) ואם יהיה צלע הזרע הזה מקביל לצלע השני כמו זה (ציור) אסור להדביק האחרת בשנית מפני שיתערב הכל ויהיה כלאים. ודרך ההפרש ביניהם על אחת משלש דרכים. הא' לחפור ביניהם חפירה שיהא בעמקה טפח ובארכה ששה טפחים אם השני מינים הם ירקות כמו שיתבאר בזה הפרק. או ישים ביניהם גבול שיהיה רומו טפח ורחבו טפח. והדרך הב' להרחיק ביניהם טפח ומחצה והוא שיעור שלא יינק זה מזה. והדרך הג' להחזיר העלים של זרע זה לזה הצד והעלים של זרע אחר לצד שני עד שיראו מובדלות כמו שיתבאר עכ"ל. ויש לתמוה מניין לנו להתיר באלו הדרכים בדבר שהוא איסור תורה וצ"ל שהטעם משום דקים להו לרבנן דלא אסרה תורה אלא כשזרע ב' מינים במפולת יד דהכי הוי משמעות דקרא דשדך לא תזרע כלאים וכדאמרינן גבי כלאי הכרם דרבנן אסרו אפילו שלא במפולת יד ולא רצה להחמיר ולאסור בדרכים הנזכרים:

פרק ה

הלכה ב

(**א-ב**) **הזורע שני מיני תבואה וכו'**. בפרק ראשית הגז (חולין דף קל"ו:) נהוג בעלמא כתלתא סבי וחד מינייהו רבי יאשיה דאמר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ואיתא נמי בספ"ק דקידושין (דף ל"ט) דקיי"ל כר' יאשיה וטעמא משום דמשמע ליה לא תזרע בהדי כרמך כלאים והיינו ודאי להתחייב נמי משום כלאי הכרם דאילו משום כלאי זרעים בלא חרצן נמי חייב ומשום דעירב חרצן בהדייהו לא נפטר מחיוב כלאי זרעים וכן מפורש בירושלמי פ"ט וכ"כ התוספות בפרק אותו ואת בנו ורבינו שמשון בפ"ח דכלאים.

ומה שכתב בארץ ישראל יתבאר בסמוך ולענין כלאי זרעים אפילו בלא מפולת יד אסור וכדתנן בפ"ב היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתתליע

ויופך ואח"כ יזרע. ובפרק כל שעה קלח של כרוב שהוקשה נותנין לה עבודתה בית רובע:

וכן אם חיפה אותה בעפר לוקה. כבר נתבאר בפ"א שהמחפה לוקה כזורע:

וכן אם זרע ב' מיני וכו'. זה פשוט ע"פ מה שנתבאר דמשמע לר' יאשיה דה"ק קרא לא תזרע בהדי כרמך כלאים:

הלכה ג

ואינו חייב מן התורה, כלומר אינו חייב משום כלאי הכרם אלא על קנבוס ולוף וכו' אבל שאר הזרעים אסורים מדבריהם. בפרק ב' דמנחות (דף ט"ו:) ומפרש רבינו דדוקא קנבוס ולוף וכיוצא בהם ממיני זרעים שאינם נאכלים הוא שאסרה תורה שהם נגמרים עם תבואת הכרם דמדכתיב כרמך כלאים משמע דבזרעים הדומים לכרם דוקא הוא דאסור אבל שאר מיני זרעים אינם אסורים בכרם מן התורה אלא מדבריהם מיהו ה"מ בנאכלים אבל זרעים שאינם נאכלים מותרים אפילו מדבריהם כמו שיתבאר בסמוך.

ומ"ש רבינו שהם נגמרים עם תבואת הכרם נ"ל דהיינו שאינם עושים אלא לשלש שנים כמו קנבוס ולוף שאינה נעשית אלא לשלש שנים כדתנן בפרק ב' דכלאים כמו שתבואת הכרם אינו ניתר עד שלש שנים ומשמע לי דהיינו דוקא במיני זרעים שאינם נאכלים אבל תבואה וקטנית וירקות אסורים מן התורה שהרי כתב בסמוך דעל תבואה וירק לוקה ומשמע דלוקה מן התורה וכ"כ התוספות בפ"ב דמנחות דתבואה של ה' מינים הוו דאורייתא וכ"כ הר"ן בפרק ראשית הגז דכי אמרו קנבוס ולוף אסרה תורה לאו לאפוקי חטה ושעורה דכל ה' מינים ודאי כלאים מן התורה אלא לאפוקי שאר זרעוני גנה שאינם נאכלים דומיא דקנבוס ולוף שאינם כלאים בכרם כדתניא בתוספתא האירוס והקיסוס ושושנת המלך וכל מין זרעים אינם כלאים בכרם אלא דקנבוס ולוף לפי שגדלים הרבה ואיכא ערבוביא ועושים אשכלות בגפנים אסורים משום כלאי הכרם עכ"ל. ומ"מ נראה שהתוס' והר"ן חולקים על רבינו בירק. ומ"ש הראב"ד שהוא טעות שטעה במקום אחר לפנים מפני שנפלה לו טעות במשנתו והטעתו והרי הוא מוגה לפנים, יתבאר בפרק זה:

וכן אסור מדבריהם וכו'. בספ"ק דקידושין (דף ל"ט):

הלכה ה

ואין עודרין עם הנכרי בכלאים וכו'. בפרק חמישי דע"ז (דף ס"ד):

הלכה ו

ואין אסור משום כלאי הכרם וכו'. היינו מדתנן בפ"ה דכלאים האירוס והקיסוס ושושנת המלך וכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם ומשמע לרבינו דאפי' מדרבנן שרו דלא גזרו

בהו והיינו במיני זרעים שאינם נאכלים דומיא דאירוס וקיסוס ושושנת המלך דאילו בשאר מיני זרעים כבר כתב בסמוך שהם אסורים מדבריהם:

הלכה ז

אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים וכו'. בפרק כל גגות (עירובין דף צ"ג) כרם הנטוע עד עיקר מחיצה זורע מעיקר מחיצה ואילך שאילו אין שם מחיצה מרחיק ארבע אמות וזורע:

ומ"ש ואם עשה כן אע"פ שאינו לוקה הרי זה קדש ונאסרו שניהם בהנאה. הטעם שאינו לוקה הוא מדאמרינן בפרק ראשית הגז (חולין דף קל"ו:) נהוג עלמא כרבי יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכתב הר"ן ומיהו אע"ג דבעי רבי יאשיה במפולת יד הני מילי לענין מלקות אבל לענין איסור הפירות מודה שאע"פ שלא זרען בבת אחת כל היכא דאיכא תרי מינים לבד מכרם נאסרים הפירות דהא קיימא לן דזרוע מעיקרו בהשרשה וזרוע ובא בתוספת ובמקומות הרבה שנינו עציץ נקוב לענין קדוש כדתנן המעביר עציץ נקוב בכרם ה"ז קידש ולא מסתבר לאוקמינהו דלא כר' יאשיה הילכך משכחת להו לרבי יאשיה בעציץ של שני מינים ולרבנן במין אחד. אבל הרמב"ם כתב דלענין איסור הפירות אפילו לרבי יאשיה בחד מינא סגי. ולא נהירא מדאמרינן בספ"ק דקידושין חזיוה להההוא גברא דהוה זרע חיטי ביני גופני אמרו ליה ליתי מר ולישמתיה אמר ליה לא צהירתו ולא קיימא לן כרבי יאשיה עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ומדלא אסר ליה הפירות ש"מ דאין נאסרים אלא בשני מינים עכ"ל. ואני אומר דאין משם ראיה כי שמא אסר לו ולא חש הגמרא להזכירו משום דלא נחת הגמרא להכי אלא להודיע דהלכה כר' יאשיה ולא כהנהו רבנן דאמרו לרב נחמן תא ונישמתיה להההוא גברא דהוה זרע ביני גופני. ועוד יש לומר דמטעם אחר אין ראיה משם דהתם בחו"ל ודברי רבינו כאן הם בארץ ישראל:

ומ"ש הר"ן דלדעת רבינו לענין איסור הפירות אפי' לר' יאשיה אפי' בחד מינא סגי איני רואה מניין לו לומר כן בדברי רבינו. כתב הרא"ש בהלכות כלאים כר"י אע"פ שכמה משניות ובריייתות וסוגיא דגמרא דלא כר' יאשיה אפי' הכי בדורות אחרונים חזרו להיות עושים כרבי יאשיה. והראב"ד כתב הא דתני ר' יאשיה חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היינו דוקא לענין מלקות אבל לענין איסור לא בעינן שיזרעם במפולת יד כדתנן המעביר עציץ נקוב בכרם קידש. ונראה לפ"ד דהאי איסורא ליתא אלא מדרבנן ולדעת ר"י נראה דאפילו איסורא דרבנן לית ליה ואף לדעת הראב"ד נראה דלא אסיר בחו"ל אע"ג דאסיר בהנאה בארץ כיון דלא אסיר ליה אלא מדרבנן. והרמ"ה כתב דמודה רבי יאשיה דאם

זרע ביני גופני בארץ דאסור אפילו בחד מינא דזרעים אסור אבל בחו"ל שרי ואם זרע שני מינים בין הגפנים גזרו ביה רבנן בחו"ל דכי צמחי דמי לאיסורא דאורייתא ולא ידענא מניין לו זה החילוק עכ"ל. ובספ"ח יתבאר מניין לו זה החילוק עכ"ל. ובספ"ח יתבאר דעת רבינו.

ומ"ש רבינו ונאסרו שניהם בהנאה. הכי משמע בפרק ב' דמנחות (דף ט"ו) דהיכא דאסור מדאורייתא נאסרו שניהם.

ומה שכתב ושורפים את שניהם שנאמר פן תקדש המלאה הזרע, במשנה בסוף תמורה (דף ל"ו:) מני כלאי הכרם בהדי הנשרפים ובפ"ב דקידושין (דף נ"ו:) מייתי לה מדכתיב פן תקדש פן תוקד אש.

ומ"ש ואפילו הקש של תבואה וכו'. בפרק כל שעה (פסחים דף כ"ו:).

ומ"ש ולא יסיק בהם תנור וכירים ולא יבשל בהם בשעת שריפתן, גם זה שם:

הלכה ח

אחד הנוטע ואחד המקיים וכו'. בפרק חמישי ופרק ראשון:

ואין אדם מקדש דבר שאינו שלו לפיכך המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו וכו'. בפרק שביעי המסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו הרי זה קידש וחייב באחריותו ר' יוסי ור"ש אומרים אין אדם מקדש דבר שאינו שלו אמר רבי יוסי מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו פירוש משום דכתיב כרמך. ובסוף פרק הערל (יבמות דף פ"ג) אמר שמואל דהלכה כרבי יוסי ואע"ג דאמרינן קידוש מה לי אמר רב אמר רב יוסף ת"ש דאמר רב הונא אמר רב אין הלכה כר' יוסי א"ל אביי מאי חזית דסמכת אהא סמוך אהא דאמר רב אדא אמר רב הלכה כר' יוסי אמרי בי רב מנו רב הונא ורב הונא אמר [אין] הלכה. ומאחר דקי"ל דהלכתא כרב באיסורי ה"ל למיפסק דאין הלכה כרבי יוסי משמע לרבינו דכיון דשמואל פשיטא ליה דהלכה כר' יוסי ואיכא מ"ד דרב סובר כוותיה נקטינן הכי ועוד דבירושלמי משמע דרב סבר הלכה כר"ש ועוד דר"ע סבר כוותיה ועוד שעשה מעשה וקי"ל מעשה רב:

ומ"ש קידש גפנו ולא נתקדשה התבואה וכן מה שכתב סיכך גפן חבירו ע"ג תבואתו וכו'. שם בירושלמי פ"ז דכלאים:

הלכה ט

הרואה כלאים בכרם חבירו וכו'. ירושלמי בפרק חמישי:

וכתב הראב"ד ירושלמי בפועל שנו ובעל הבית שעוסק במלאכתו עשו אותו כפועל עכ"ל. והילך לשון הירושלמי על מאי דתנן בפרק הנזכר הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע

לו אלקטנו מותר כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור קאמר בירושלמי ר"י בר חנינא אמר בפועל שנו בעל הבית שהוא עסוק במלאכתו עשו אותו כפועל בעל הבית שקיים ירקות שדה בכרם אסורים בין לו בין לאחר פועל שקיים ירקות שדה בכרם אסור לו ומותר לכל אדם וקשיא אם אסור לו יהא אסור לכל אדם אם מותר לכל אדם יהא מותר לו אלא כרבי שמעון דאמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו אף על גב דרבי שמעון אמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו מודה הוא הכא שאסור לו ע"כ. ונ"ל דה"פ אמר רבי יוסי בר חנינא בפועל שנו כלומר הא דקתני שאם אמר כשאגיע לו אלקטנו מותר הני מילי בפועל שהוא עסוק במלאכה ומשום הכי כשאומר כשאגיע לו אלקטנו לא הוה יאוש אבל אם אינו עסוק במלאכה ואמר כשאגיע לו אלקטנו כיון שלא הלך מיד ללקטו הוי יאוש ואם הוסיף במאתים אסור לו והדר מפרש דפועל שאמרו לאו דוקא פועל דהוא הדין לבעל הבית אם הוא עוסק במלאכתו אם אמר כשאגיע לו אלקטנו מותר שפירוש פועל כאן עוסק בין שהוא בעל הבית בין שהוא אחר ולא הוציאוהו בלשון פועל אלא לאשמועינן דאפילו שאינו שלו אם נתייאש ממנו אסור לו. ורבינו כשכתב לקמן בפרק זה דין הרואה ירק בכרם לא חשש לבאר דדוקא בעוסק במלאכה מיירי משום דמלישנא דכשאגיע לו אלקטנו משמע שהוא מעוכב מלילך מיד לעקרו מפני שהוא עסוק במלאכה. זה נראה לי לדחוק בדעת רבינו שהשמיט הירושלמי הזה:

הלכה י

האנס שזרע כלאים בכרם חבירו וכו'. ירושלמי בפ"ז. וכתוב בספר הבתים מלשון הר"ם שמענו שאם לא נשתקעו ולא נתייאשו אינו מקדש כלל:

הלכה יא

הרוח שעקרה פארות הגפן וכו'. משנה שם.

ומה שכתב יגדוד בדלי"ת פירושו יחתוך מלשון גודו אילנא:

הלכה יב

אנס שזרע הכרם כשיצא האנס יקצור הזרע מיד וכו'. גם זה משנה שם. ופירוש נשתקעו הבעלים שנשתקע שם הבעלים מאותו קרקע ונקרא על שם האנס:

כתב הרא"ש אנס שגזל כרם וזרעו ויצא מלפניו שהניח הכרם לבעלים קוצרו אפי' במועד התירו לו לקצרה במועד אע"פ שאינו דבר האבד שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מפני מראית העין התירו לקצרה שלא יהא נראה כמקיים כלאים. ונ"ל דמיירי באותו ענין שלא יוסיף מאתים במועד דאי לאו הכי הוי דבר האבד דאע"ג דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כיון שחזרה לבעלים אם הוסיפה מאתים לפניו קידש דלא גרע מלכשאחזור אלקטנו או

סיערתו הרוח עכ"ל. ומתוך דבריו נתבאר מ"ש רבינו ובירושלמי עד שליש רב הונא ורב ששת חד אמר שליש לשכר וחרנא אמר שליש לדמים כלומר שליש מה ששוה כל הזרע ופסק רבינו. כמאן דמיקל.

ומה שכתב רבינו ואם נשתהא הזרע וכו':

הלכה יג

מאימתי תבואה או ירק מתקדשין וכו' עד אינן מתקדשות. משנה בפרק שביעי:

הלכה יד

כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן וכו'. בתוספתא ספ"ג גפנים שהשרישו הרי אלו אסורים ומקדשים אבל אין מתקדשים עד שיעשו כפול הלבן:

וכתב הראב"ד אבל הבוסר מותר (א"א מותר) בהנאה עכ"ל. ואינו מוכרח.

ומה שכתב ואם עקר הזרע וכו' יש לדקדק שהרי כתב קונסין אותו ואוסרים הזרע ומדסתם וכתב אוסרים משמע דאסורים בהנאה קאמר והיינו בשלא הגיעו לכפול הלבן שאם הגיעו מדינא אסורים ולא משום קנסא ואם כן היאך כתב שאם עקר הזרעים קודם שיעשו כפול הלבן מותר בהנאה. ויש לדחוק ולומר דאוסרים בהנאה אע"פ שעדיין לא הגיעו לכפול הלבן והיינו בשלא עקרן מאחר שעתידין להיות כפול הלבן אבל אם עקרן נחתינן להו דרגא ולא אסרינן להו באכילה ומ"מ זו איני יודע מנין לו.

ומ"ש מקצתן נעשו כפול הלבן וכו' תוספתא דכלאים ספ"ג:

הלכה טו

ענבים שנעשו כפול הלבן וכו'. זהו מה ששנינו בפ"ז מאימתי תבואה מתקדשת משתשריש.

ועל מה שכתב רבינו שאם ליקט קודם שישריש מותר בהנאה: כתב הראב"ד דאפילו באכילה עד כאן לשונו. ואין הכרע בדבר:

הלכה טז

גפן שיבשו העלים שלה וכו'. משנה בפרק שביעי. ומה שכתב הראב"ד א"א המשנה אמרה גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת גמרא ניחא בסיתוא וכו' אבל מכל זה שמעינן שאם יבשה לגמרי אינו אסור כלל. כלומר וה"ל לרבינו לפרש. ואני אומר דמדברי רבינו איכא למשמע הכי שכתב כדרך שתיבש בימי הקור לומר דוקא כשיבשה כדרך שתיבש בימי הקור שאפשר שלא יבשה לגמרי משום הכי אסור לזרוע בצדה אבל אם ניכר בה שיבשה לגמרי מותר לזרוע בצדה. וכך הם דברי רבינו בפירוש המשנה שכתב וז"ל ומה

שכתב גפן שיבשה שנפלו העלים שלה בתחלת החורף כאשר יקרה לגפנים ולא ירצה לומר שיבשה לגמרי ואינו עושה פרי עכ"ל:
וכן הזורע בעציץ שאינו נקוב וכו' עד הרי הוא כארץ. גם זה שם במשנה ומדקתני בעציץ שאינו נקוב לא קידש ולא קתני מותר למד רבינו דאיסורא מיהא איכא מדרבנן ומכין אותו מכת מרדות:

הלכה יז

היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים וכו' עד הרי זה תשרף. בפרק חמישי.
ומה שכתב או שהיה זורע או זורה בשדה הלבן כלומר שאילו היה עושה כן בכרם אפילו סיערתו לאחריו אסור מאחר שהיה עוסק בעבירה וכן אמרו בירושלמי.
ומה שכתב שהכל אסור בהנאה פלוגתא בירושלמי ופסק כר' יוחנן דאמר אף הקשין אסורים:

הלכה יח

הרואה בכרם עשב וכו' כיצד המקיים קוצים בכרם וכו'. משנה בפרק חמישי המקיים קוצים בכרם רבי אלעזר אומר קידש וחכמים אומרים לא קידש אלא דבר שכמוהו מקיימים. ומפרש בירושלמי בפירקא קמא רבנן אמרין מקום שמקיימין אותם אסורים ומקום שאין מקיימין אותם מותרים מאי טעמא דרבי אליעזר מכיון שמקיימין אותם במקום אחד נאסור מינן בכל מקום שהוא וכן מבואר בגמרא דידן פרק חבית (שבת דף קמ"ד:) וידוע דהלכה כחכמים:

הלכה יט

האירוס והקיסוס וכו'. משנה בפרק ה'. והראב"ד כתב אמר אברהם נ"ל טעות הוא זה והעיקר כך הוא וכו'. כוונתו להשיג על רבינו ורצה להגיה המשנה מהתוספתא ורבינו תופס לשון המשנה עיקר ועוד דלשון התוספתא יכול להתפרש כלשון המשנה.
ומה שכתב רבינו שהקינרס מקדש בכרם משנה ספ"ה. ובספרי הדפוס כתוב הקנבוס וטעות סופר הוא דהא עיקר כלאים דאורייתא הוי קנבוס ולוף ודומיהם וכן מפורש בראש הפרק ומאי קמשמע לן ועוד דשבקיה ללוף בר זוגיה הלכך לא גרסי' אלא הקינדס וכן מצאתי בספר מוגה. ופירש קינרס קארד"ו בלעז.
ומה שכתב שצמר גפן מקדש בכרם היינו דלא כרבי מאיר בפרק ז'.
ומה שכתב וכן כל מיני דשאים וכו'. ירושלמי בסוף פרק חמישי:
ופול המצרי מין זרעים הוא ואינו מקדש. בתוספתא פרק שלישי:
הקנים והורד וכו' עד לכל דבר. ירושלמי פרק ה':

הלכה כב

(**כא-כב**) **הרואה ירק בכרם וכו'**. משנה בפ"ה.

ומ"ש וכיצד משערים שיעור זה וכו'. שם בירושלמי:

וכתב הראב"ד עיקר הדברים הללו בירושלמי וכו' עד וכן למאתים. ור' שמשון פירש כשליקט ומניח אחד בכרם וגדל אותו שהניח עד שגדל אחד ממאתים שבו. ואין זה דרך הירושלמי ופירוש רבינו בו נכון:

הלכה כג

אסור לעבור בעציץ נקוב וכו' עד ה"ז קידש. משנה בסוף פ"ז:

הלכה כד

בצל שנטעו בכרם וכו'. בפרק הנודר מן הירק (נדרים דף נ"ז ע"ב) ובירושלמי פרק ה' דכלאים:

פרק ו

הלכה א

הזורע ירק או תבואה בכרם או המקיימו וכו'. בפרק ה' שנינו הנוטע ירק בכרם או המקיים הרי זה מקדש מ"ה גפנים אימתי בזמן שהיו נטועות על ד' ד' או על ה' ה' היו נטועות על ו' ו' או על ז' ז' ה"ז מקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות. ובירושלמי היך עבידא שבע שורין מן שבע שורין צא מהם ארבע גפנים לד' זויות הכרם נשתיירו שם מ"ה גפנים. וכתב רבינו בפירוש המשנה מה שהצריכה לקצב שיעור מה שנתקדש בדמיון הראשון במנין הגפנים וכו' ולקצוב בדמיון השני כמדת העגולה וכו' מפני שהכרם כשיהיה נטוע על ד' ד' והוא שיהיה בין כל שורה ד' אמות בשורות האורך ובשורות הרוחב יהיה בין כל גפן וגפן ד' אמות או אם יהיה נטוע על ה' ה' שיהיה בין כל גפן וגפן ה' אמות יהיו כל הגפנים שיש בתוך העגולה מ"ה כאשר אבאר אחר שיהיה על ד' ד' או על ה' ה' אבל אם יהיה על ו' ו' או על ז' ז' ונעגל עגולה שיהיה באלכסונה ל"ב אמות לא יהיה מנין הגפנים המצויים בתוך העגולה כשיהיה שש על שש כפי מניינם כשיהיה שבע על שבע עכ"ל. והאריך שם בביאור דבר זה.

ומה שכתב רבינו ורואין כל העיגול שרחבו ל"ב אמה כאילו הוא כולו מלא ירק. נראה שזה פירוש מה שאמרו בירושלמי ר' יוסי בר חנינא אמר והוא שזרע כנגד האמצעית ר' אבין בשם שמואל והוא שתהא האמצעית עגולה ירק:

הלכה ב

ומ"ש בד"א בשהיה בין שפתי העיגול ובין שורות הגפנים שחוצה לו יותר על ד' אמות אבל אם היה ביניהם ד' מצומצמות או פחות רואין את העיגול כאילו הגיע לשורה הסמוכה לו וכו'. נראה שטעמו מאחר שפירש הירושלמי שרואין כל העיגול כאילו הוא מלא ירק הרי הוא אוסר ד' אמות חוצה לו אלא שקשה לו איך ישארו מ"ה גפנים בתוך העיגול והלא מרובע יתר על העיגול רביע וע"כ הוצרך להוסיף על שפת העיגול ולחוץ ד' אמות מצומצמות לאסור:

והראב"ד כתב בד"א כשהיה בין שפת העיגול הזה וכו'. א"א כל מה שכתב בכאן אין לו שורש בגמרא וכו' עכ"ל. ורבינו שמשון האריך בפירוש משנה זו וכן רבינו האריך שם בפירוש. ומצאתי כתוב ששאל הרא"ש את ה"ר ישראל שהיה חכם בחכמות על דברי מי יש לסמוך והשיב לו כלשון הזה. אדוני ומרי תרב גדולתך כגודל כשרון פעולתך. עיינתי בפירוש משנת הנוטע ירק בכרם להר"מ ז"ל וראיתי כי הפליא עצה הגדיל תושיה בפירושה אבל נראה לי לפי עניות דעתי כי האריך בה הרבה והלשון אינו מחוור כפי הצורך כי נראה סתירה בדבריו למי שאינו מעיין בהם עיון דק. אבל כלם נכוחים למבין. והענין אין לנטות ממנו ימין ושמאל. והנה פירשתים לפי דעתו ולא חדשתי בה כלום מלבי אלא קיצור הלשון ותיקונו:

הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש מ"ה גפנים אימתי בזמן שהם נטועות וכו', הצעת משנה זו כך היא. הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש ט"ז אמות לכל רוח עגולות ולא מרובעות ובזמן שהן נטועות על ה' ה' מקדש מ"ה גפנים. אפרש בתחלה המשנה על הצעה זו ואבאר מה נשתנה כשהן נטועות על ה' ה' משאר נטועות. ואח"כ אבאר הטעם למה לא הציע התנא על סדר זה והיה מקצר יותר. נאמר כי כשנפריש מאיזה כרם שיהיה מרובע ל"ב אמות על ל"ב אמות והירק נטוע בנקודת אמצעיתו ונעגל בתוכו עגול יהיה הקפו בצלעות המרובע ויהיה אלכסונו ל"ב אמות כצלע המרובע יתקדש העגול כולו שהוא ט"ז אמות לכל רוח מן הירק. והנה אם הם הגפנים נטועות על ד' ד' יהיה המרובע מן ט' שורות אורך על ט' שורות רוחב ובכל שורה ט' גפנים ויפול מהם בתוך עיגול ז' שורות אורך על ז' שורות רוחב שהם מ"ט גפנים חוץ מד' זויות וישארו בתוך העגול מ"ה גפנים כמו שאתה רואה בצורה א' (הציור בסוף הספר) המרובע המופרש מן הכרם ל"ב אמות על ל"ב אמות והעגול המתקדש בתוכו:

ואם הם גפנים נטועות על ו' ו' יפול במרובע ו' שורות אורך על ו' שורות רוחב ובכל שורה ו' גפנים, ויפלו בתוך העגול כל שתי שורות הפנימיות שיש בהם י"ב גפנים והשתי

שורות הסמוכות לפנימיות יפלו בתוך העיגול ד' גפנים מכל שורה יעלו לח' גפנים הרי כ' גפנים ומשני שורות החיצונות ב' גפנים מכל אחת הרי בתוך העיגול כ"ד גפנים כמו שאתה רואה בצורה ב' (הציור בסוף הספר) המרובע המופרש מן הכרם ל"ב אמות על ל"ב אמות והעיגול המתקדש בתוכו. (פירוש המרובע הפנימי הוא ל' על ל' אמה והעיגול הוא ל"ב על ל"ב נמצא העיגול יוצא מן המרובע אמה לכל רוח והמרובע החיצון הוא ל"ב על ל"ב).

ואם הם גפנים נטועות על ז' ז' יפול בתוך המרובע ה' שורות אורך על ה' שורות רוחב וכל שורה ה' גפנים שיעלו למנין כ"ה גפנים ויפלו כולם בתוך העיגול חוץ מד' זויותיו וישארו כ"א גפנים כמו שאתה רואה בצורה ג' (הציור בסוף הספר) המרובע המופרש מן הכרם ל"ב אמות על ל"ב אמות והעיגול המתקדש בתוכו.

ואם הם גפנים נטועות על ה' ה' יפול בתוך המרובע שלו ל"ב אמות, ז' שורות אורך על ז' שורות רוחב ובכל שורה ז' גפנים ויפלו מהן בתוך העיגול ג' שורות הפנימיות כולן יעלו לכ"א גפנים ומכל אחת משתי שורות הסמוכות לפנימיות ה' גפנים הרי בידך ל"א גפנים ומכל אחת משתי שורות החיצונות ג' נמצא בתוך העיגול ל"ז גפנים כמו שאתה רואה בצורה ד' (הציור בסוף הספר) המרובע המופרש מן הכרם ל"ב אמות על ל"ב אמות והעיגול המתקדש בתוכו. (פירוש זה המרובע יש לו בו ז' שורות ששה אוירים ויש בו ל' על ל' ובעיגול ל"ב על ל"ב ומוסיף עליו אמה לכל רוח כמו שמפרש למטה ומרובע חיצון הוא ל"ב על ל"ב). א"כ מהו שאמרה המשנה אם הם נטועות על ה' ה' הרי זה מקדש מ"ה גפנים. עתה שים לבך והתבונן בצורה הרביעית הנך רואה בעיניך כי אלכסון העיגול שהוא ל"ב אמות יוצא חוץ מהשבע שורות אמה לכל רוח לפי שאורך השורה שלשים אמות כי יש בה שבע גפנים ביניהן ו' ריחוקין ה' אמות בכל ריחוק יעלו לשלשים אמה נמצא האלכסון עודף על השורה שתי אמות אמה מקצה מזה ואמה מקצה מזה וישאר מן הריחוק שבין כל שורה ושורה ארבע אמות בין קצה האלכסון ובין השורה הסמוכה לו חוץ למרובע כמו שתראה. ובצורה ה' (הציור בסוף הספר) העיגול הגדול אלכסונו ארבעים אמה. המרובע המופרש ל"ב אמות על ל"ב אמות והעיגול בתוכו. וד' אמות אלו הם כדי עבודת הכרם. ולפי שהשיעור מצומצם נחשוב כאילו העיגול נמשך ברוחב עד שהגיע לשורות החיצונות שביניהם ובין קצה האלכסון ארבע אמות וניתוסף באלכסונו ארבע אמות לכל רוח עד שחוזר ארבעים אמה ויהיה עתה הירק מקדש עשרים אמה לכל רוח עד שחזר ארבעים אמה ויפול עתה בתוך זה העיגול הגדול מרובע של שבע שורות כלומר חוץ מארבע זויותיו וישארו בתוכו ארבעים וחמש גפנים. וזה שאמרה

המשנה בזמן שהן נטועות על ה' ה' הרי מקדש ארבעים וחמש גפנים. הנה ביארנו כי עיקר הקידוש בנוטע ירק בכרם הוא ט"ז אמה לכל רוח עגולות ובזמן שהן נטועות על ה' ה' מקדש ארבעים וחמש גפנים כמו שהצענו המשנה. ונתבאר כי אם הם נטועות על ו' ו' מקדש כ"ד גפנים כמו שראית בצורה השנית. ואם הם נטועות על שבע שבע מקדש כ"א גפנים כמו שראית בצורה השלישית. ואם הם נטועות על ד' ד' או על ה' ה' מקדש מ"ה גפנים. אלא שבנטועות על ד' ד' מקדש ט"ז אמה לכל רוח בעיקר הקדוש. ובנטועות על ה' ה' מקדש כ' אמה לכל רוח בשביל תוספת עבודת הכרם על העיקר כמו שנתבאר בצורה הראשונה ובצורה החמישית. והטעם במה שלא אמר במשנה בזמן שהן נטועות על ה' ה' שמקדש כ' אמה לכל רוח ואמר ה"ז מקדש מ"ה גפנים. מפני שעיקר הקדוש הוא ט"ז אמה לכל רוח והד' אמות תוספת הוכרח להם לקירוב האלכסון מהשורות החיצונות כדי עבודת הכרם מה שאין כן כשהן נטועות על ו' ו' או על ז' ז'. והטעם במה שלא הציע המשנה כמו שהצעתי ופרט בזמן שהן נטועות על ד' ד' מכלל ט"ז אמה לכל רוח וצירף אותו עם שהן נטועות על ה' ה'. לפי שהן שוים במנין הגפנים והצורות דומות זו לזו כי יפול בתוך העיגול בכל אחת מהם ז' שורות על ז' חוץ מארבע זויות. זהו מה שהבנתי מפירוש משנה זו מדברי רמז"ל והן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני. ואל יתפתה אדוני ומורי במ"ש רבינו שמשון ז"ל בפירוש משנה זו ואל תשגיח עליו כלל כי חוץ מכבודו הוא שבוש נטוי על קו תוהו ואבני בוהו לא זה הדרך ולא זו העיר. ומה שכתב בשם חכמי המדות הוא אמת. ומ"ש ז"ל כי ברבוע שארכו יותר על רחבו אין על דבריהם הוכחה. יש ויש. ומה שכתב ליתיה להאי כללא, איתיה על כל פנים. ויהי כנהר שלומך ויעמוד לעד זרעך ושמך, כחפצך וכחפץ צעיר תלמידיך נוגה חסדיך, ישראל בר יוסף נ"ע:

הלכה ג

בד"א בזורע או מקיים תוך הכרם וכו'. בפ"ד הזורע ארבע אמות שבכרם ב"ש אומרים קידש שורה אחת וב"ה אומרים קידש שתי שורות. ודברי רבינו יכולים להתבאר מתוך משנה זו ואיני יודע למה הראב"ד כתב שאין לו שורש ודברי סמ"ג כדברי רבינו.

ומ"ש רבינו ואם זרע בצד גפן יחידית אינו מקדש מהזרע אלא ששה טפחים לכל רוח. בפ"ג ובפ"ו:

הלכה ד

ילדה פחות מטפח וכו'. בפרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג:) ופירש"י ני"ל דקסבר כדאמרינן במנחות קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן נינהו ובכי האי כרם

לא גזור רבנן אבל כוליה כרם גדול וכו' הואיל וחשיבא גזור עלה עכ"ל. ואין נראה כן מדברי רבינו שלא חילק בדין זה בין קנבוס ולוף לשאר זרעים. ומשמע לי שדין זה בכלל שיעורים שהם הלכה למשה מסיני:

הלכה ה

שתי גנות זו על גבי זו וכו'. ירושלמי בפרק ו'.
ומה שכתב או לגפן יחידית ירושלמי בפ"ז.
ומה שכתב ואם העליונה עשויה כרם וכו' ירושלמי בפרק ו':

הלכה ו

מי שהיתה שדהו זרועה ירק וכו' עד וישרש את הנשאר בארץ מן הגפנים. משנה בפרק שני:

הלכה ז

המבריך את הגפן בארץ וכו'. משנה בפרק ז' המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה שלשה טפחים לא יביא זרע עליה אפילו הבריכה בדלעת או בסילון. ובירושלמי הדא דתימא בסילון של חרס אבל בסילון של אבר אינו צריך עד שיהא שם שלשה טפחים עפר מלמעלן והא דשרי בדלעת היינו דוקא ביבשה.
ומה שכתב ומותר לזרוע בצדה ברייתא בפרק לא יחפור (בבא בתרא דף י"ט) ותוספתא פרק שלישי וירושלמי פרק ז':

הלכה ח

ומ"ש הבריכה בסלע וכו'. משנה שם.
ומ"ש בד"א בשאין עיקר הגפן נראה וכו'. ירושלמי. ודע דבירושלמי קאמר דדוקא בסלע קשה אבל סלע רך השרשים מפעפעים ועוברים ולא חש רבינו לכתבו משום דמשמע ליה דמילתא דפשיטא היא:

הלכה ט

המבריך שלש גפנים וכו'. משנה שם המבריך שלש גפנים ועיקריהם נראים ר' אליעזר בר צדוק אומר אם יש ביניהם מארבע אמות עד שמונה הרי אלו מצטרפות ואם לאו אינם מצטרפות ופירש רבינו מצטרפות לשאר גפנים. והראב"ד פירש בע"א שכתב א"א לא פירש לו רבו כהוגן וכו'. וטעמו משום דשתי שורות של שלש גפנים בכל שורה הוי כרם כמה שכתב רבינו ברפ"ז וז"ל הרמב"ן בפרק הספינה המבריך שלש גפנים פירש הרמב"ם שהבריך הגפנים ולא כיסם כולם מן העיקר כדרך הברכה אלא הניח עיקריהם מגולים וכיסה אמצעיתן בארץ הרי אלו מצטרפין לגפנים שסביבותיהם להיות כרם להרחיק ד'

אמות כאילו לא הבריכן אבל ב' אינם מצטרפות והטעם לפי שהוא מקפיד על הג' על לצרפן לכרם ולא הב' עכ"ל:

הלכה יא

כל הזורע תחת השריגים וכו'. משנה וירושלמי בספ"ז:

הלכה יב

הדלה את הגפן על מקצת אפיפירות וכו' עד הרי זה מחזירם למקום אחר. משנה שם:

הלכה יג

ומ"ש הזורע תחת מותר האפיפירות וכו' ה"ז אסור לקיימו או להחזיר השריגים וכו'. כן משמע שם במשנה:

הלכה יד

קנים היוצאים מן העריס וכו' עד סוף הפרק משנה שם (פ"ו מ"ח):

פרק ז

הלכה א

הבא לזרוע בצד הכרם וכו'. משנה בפרק ד'.

ומה שכתב ואם גפן יחידית היא מרחיק ממנה ו' טפחים וזורע. משנה בפ"ג ובפ"ו וכת"ק:

היתה שורה אחת של גפנים וכו'. בפ"ד הנוטע שורה של ה' גפנים ב"ש אומרים כרם ובה"א אינו כרם עד שיהיו שתי שורות וידוע דהלכה כב"ה.

ומה שכתב וכמה יהיה בכל שורה שלש גפנים או יותר. שם בירושלמי אמרו זרע כנגד האמצעי על דעתיה דב"ה אוסר שלש כנגד שלש ומשמע לרבינו מירושלמי זה דשלש כנגד שלש הוו שני שורות דג' הוי שורה וכההיא דאמרינן פרק קמא דיו"ט גבי מנות ובפרק יום הכפורים גבי ישור על אנשים וכן מבואר עוד בירושלמי בפרק הנזכר גבי מחול הכרם איזהו כרם קטן שלש כנגד שלש:

הלכה ד

(ב-ד) **בד"א כשהיה בין כל גפן וגפן וכו'. היו שלש שורות וכו'**. בפרק ד' הנוטע שתי שורות אם אין ביניהם ח' אמות לא יביא זרע לשם.

ומ"ש חוץ ממקום גפנים עצמם שם בירושלמי א"ר זעירא שמנה חוץ ממקום כורתין פי' גזע הגפן נקרא כורתי.

ומ"ש וכן אם היה ביניהם פחות מד' וכו' בפרק ה' כרם שהוא נטוע על פחות מארבע אמות ר"ש אומר אינו כרם וחכמים אומרים רואים את האמצעיות כאילו אינם. ובירושלמי אמר ר' חנניה הדא אמרה בשהיו שש כנגד שש אבל אם היו חמש כנגד חמש כל עמא מודו שהם רואים האמצעיות כאילו אינם. ורבינו נראה שהיה גורס הדא אמרה כשהיו שתים אבל אם היו שלש כל עמא מודו שהם רואים האמצעיות כאילו אינם וצ"ע. וכן צ"ע למה פסק כר"ש. ואפשר שטעמו משום דהא דאמר רבי חנניה דבסמוך לפרושי דברי ר"ש איצטריך ומאחר דאמורא מפרש דבריו משמע דסבירא ליה דהלכתא כוותיה:

וכן אם היו שלש שורות וכו'. ולפיכך הנוטע כרמו מתחילה וכו'. שם (דף כ"ז) הנוטע שתי שורות אם אין ביניהם ח' אמות לא יביא זרע לשם היו ג' אם אין בין שורה לחבירתה ט"ז אמה לא יביא זרע לשם ראב"י אומר משום חנינא בן חכינאי אפי' חרבה האמצעית ואין בין שורה לחבירתה ט"ז אמה לא יביא זרע לשם שאילו מתחלה נטען היה מותר בשמונה אמות הנוטע את כרמו (ט"ז אמה) על ט"ז אמה מותר להביא זרע לשם וכו' ר"מ ור"ש אומרים אף הנוטע את כרמו על שמונה אמות מותר ופסק בירושלמי הלכה כר"מ ור"ש ומתוך כך משמע דלית הלכתא כהא דתנן היו שלש שורות אם אין בין שורה לחבירתה ט"ז לא יביא זרע לשם ואע"ג דראב"י סבר הכי לא קיי"ל כוותיה ואף על גב דמשנתו קב ונקי איכא למימר דשאני הכא דמשום חנינא בן חכינאי קאמר לה ואפשר דליה לא ס"ל ועוד דקאמר בירושלמי דראב"י ס"ל כב"ש דשורה אחת הוי כרם:

וכתב הראב"ד לפי המשנה נ"ל וכו'. וטעמו לפי שהוא סבור דהלכה כת"ק כמו שהוא דרך בשאר מקומות לפסוק כת"ק וכל שכן דאיכא כמה תנאי דמסייעי ליה. ורבינו תפס כדברי הירושלמי שפסק כר"מ ור"ש.

ומ"ש אבל אם זרע חוצה לו צריך להרחיק משורה החיצונה ארבע אמות כשאר הכרמים: **כתב** הראב"ד א"א לא מצאתי לזה עיקר בירושלמי וכו'. ולדעת רבינו אפשר לומר דמשמע ליה איפכא שהרואה מבחוץ שלש שורות נטועות אינו מבחין שיש ביניהם שמונה אמות ונראה לו שהוא כרם גמור אבל בתוכו ניכר הוא שיש ביניהם מרחק רב. ומ"מ צ"ע מנין לנו לחלק בדבר:

הלכה ה

היתה בשדה זו שורה של גפנים וכו'. משנה בפ"ד:

כתב הראב"ד לא ט"ז אמה כדרך הרבים אלא שהוא שביל הדרכים לרבים עכ"ל. טעמו משום דהא תנן שאם יש ביניהם שמונה אמות מותר להביא זרע לשם ופשוט הוא וכך מבואר בדברי רבינו והוא שיהא ביניהם פחות מח' אמות:

הלכה ו
נטע שורה אחת בארץ וכו'. משנה בפרק ששי בשם רבי אליעזר ואין עליו חולק:

הלכה ז
הנוטע חמש גפנים שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב וכו'. משנה בפ"ד. ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב כזה (ציור) ושתים כנגד שתים ואחת באמצע כזה (ציור) ושתים כנגד ואחת בינתים כזה (ציור):

הלכה ח
כרם שחרב וכו'. משנה רפ"ה כרם שחרב אם יש בו ללקט י' גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן ה"ז נקרא כרם דל. ונטועות כהלכתן היינו שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב כמו שנתבאר:
ומה שכתב או יש בו לכוין שלש כנגד שלש. זה על פי מה שכתב בתחלת פרק זה היו שתי שורות הרי אלו כרם וכמה יהא בכל שורה שלש גפנים או יותר:

הלכה ט
כרם שאינו נטוע שורות שורות וכו'. משנה שם וכת"ק:

הלכה י
ומ"ש היו העיקרים מכוונים וכו' עד ומותח מזו לזו. ירושלמי שם:

הלכה יא
כרם שחרב באמצעו וכו'. משנה בפרק ד' וכב"ה.
ומ"ש ואם הביא הואיל והרחיק ארבע אמות לכל רוח וכו'. זהו פירוש מה ששנינו בפרק שביעי אלו אוסרים ולא מקדשים מותר חרבן הכרם:

הלכה יב
וכן מקום שנשאר פנוי בלא גפנים וכו' והוא הנקרא מחול הכרם וכו'. גם זה משנה בפרק ד' וכב"ה ואיתיה בפרק כל גגות:

הלכה יג
ומ"ש ואם הביא הואיל והרחיק ארבע אמות ה"ז לא קידש. גם זה משנה בפ"ז אלו אסורים ואינם מקדשים מותר חרבן הכרם מותר מחול הכרם:
בד"א בכרם גדול וכו'. ירושלמי שם ואמרו עוד שם איזהו כרם קטן שלש כנגד שלש הא שלש כנגד שלש כנגד שלש יש לו מחול, ואיני יודע למה השמיטו רבינו:
וכן כרם גדול וכו'. ירושלמי פרק ז':

הלכה יד

היה הגדר המקיף את הכרם וכו'. אפשר דהיינו מדתניא בתוספתא פרק ג' העושה מחיצה לכרם גבוה י' ורחב ד' בטל ד' אמות שבכרם. ומפרש רבינו בטל ארבע אמות שנתבטל ממנו דין ארבע אמות ונותנין לו מחול ומשמע הא אם פחותה מגובה י' ומרוחב ארבעה סגי בארבע אמות:

הלכה טו

ומ"ש גדר שהוא גבוה י' טפחים וכו'. משנה בפ"ד אצל מחול הכרם איזהו גדר שהוא גבוה י' טפחים וחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבע מחיצות הקנים אם אין בין קנה לחבירו שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זה כמחיצה. ואפשר שסבור רבינו שדברים אלו גם לענין מחול הכרם הם אמורים:

הלכה טז

גדר המבדיל בין כרם וירק שנפרץ וכו' עד שירחיק כשיעור. משנה בפרק רביעי ואף על פי שבמשנה שנינו אם העומד מרובה על הפרוץ מותר משמע דדוקא בעומד מרובה על הפרוץ הוא דשרי בפרק קמא דעירובין מסיק דהלכה כרב פפא דאמר פרוץ כעומד מותר:

הלכה יז

מחיצת הכרם שנפרצה וכו'. בפרק הגוזל עצים (בבא קמא דף ק') ובריש בתרא (דף ב'):

הלכה יח

בית שחציו מקורה וכו'. בפרק כל גגות ופירוש השוה את קירויו שקירה כל הבית שעכשיו נסתלק מכאן פי תקרה:

הלכה יט

חצר קטנה שנפרצה וכו' עד ואין הקטנה מובדלת מן הגדולה. שם:

הלכה כ

חריץ שהוא עובר בכרם וכו'. משנה פ"ה דכלאים:

ומ"ש ובלבד שלא יהיו הגפנים מסככים עליו כמו שביארנו. הוא בפרק ששי כל הזורע תחת השריגים והעלים וכו':

ומ"ש הרי הוא כגת שבאמצע הכרם שאע"פ שהיא עמוקה עשרה ורחבה ד' וכו'. שם במשנה הנזכרת וכחכמים:

הלכה כא

שביל שבין ב' הכרמים וכו':

הלכה כב

שומרה שבכרם וכו'. משנה פ"ה.

ומ"ש ובלבד שלא יהיו השריגים נוגעים בה. זהו מה ששנינו שם ואם היה שער כותש אסור:

ומ"ש בד"א במרובעת וכו' עד ג' טפחים. ירושלמי שם:

הלכה כג

הבית שבכרם אם היה יתר וכו'. משנה וירושלמי בפרק חמישי וסובר רבינו דירושלמי קאי אבית שבכרם:

הלכה כה

(כד-כה) **גפן יחידית וכו'**. משנה בפ"ה גפן שהיא נטועה בגת או בנקע נותנים לה עבודתה וזורע את המותר וכבר נתבאר שעבודת גפן יחידית ששה טפחים.

ומ"ש ואם היה עמוק עשרה והיה רחב שפת החריץ למעלה ארבעה וכו'. נראה שכתב כן ממה ששנינו שם הגת שבכרם עמוקה עשרה ורחבה ארבעה ר' אליעזר אומר זורעים בתוכה וחכמים אוסרים וידוע דהלכה כחכמים.

ומה שכתב וכן גפן יחידית שהיתה מוקפת גדר וכו'. תוספתא פ' ד' העושה מחיצה לגפן עמוקה עשרה ורחבה ארבעה ביטל ששה טפחים שבגפן העושה מחיצה לגפן גבוהה עשרה ואינה רחבה ארבעה לא ביטל ששה טפחים שבגפן.

ומ"ש ואם הרחיק ששה וזרע לא קידש. ומה שכתב וכמה ירחיק לכתחילה יזרע ארבע אמות לכל רוח. בתוספתא פ"ד רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהיו מרחיקין ארבע אמות מעיקר גפנים לגדר וכן משמע במתני' גבי גפן שהיה נטוע בנקע או בגת דפליג ר' יוסי ואמר אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם ומינה נשמע לרבנן היכא דעמוק עשרה ורחב ארבעה וכן בדין דמסתייה דנחמיר ביה כאילו היה כרם:

פרק ח

הלכה א

הגפנים שגדלו כברייתן וכו'. זה הוא הקדמה להבין השמות שיבאו בפרק זה:

הלכה ב

הנוטע שורה אחת של חמש גפנים וכו'. משנה ברפ"ו אי זהו עריס הנוטע שורה של חמש גפנים בצד גדר שהוא עשרה טפחים או בצד חריץ שהוא עמוק י' טפחים ורחב ארבעה נותנים לו עבודתו ארבע אמות ב"ש אומרים מודדים ארבע אמות מעיקר

הגפנים לשדה וב"ה אומרים מן הגדר לשדה כלומר ואע"ג דנוטע שורה אחת אינו צריך להרחיק אלא ששה טפחים כשהוא עריס אע"פ שאינו אלא שורה אחת נידון ככרם וצריך להרחיק ארבע אמות. ובירושלמי מה ביניהון וכו' היו שם שתי אמות מ"ד מעיקר גפנים מושחין אינו אסור אלא שתי אמות מ"ד מעיקר הגדר מושחין אסור עד שתי אמות אחרים. וזה מבואר בפירוש רבינו כאן וכך היא גירסת ר"ש בירושלמי, והראב"ד שכתב דבירושלמי איתא כפירושו נראה שהיתה גרסתו בירושלמי מהופכת משלנו:

וכתב א"א מעולם לא עלה על דעת שום מפרש וכו'. ורבינו בפירוש המשנה כתב כפירוש הראב"ד וכאן חזר בו מפני הירושלמי ועוד משום דלאותו פירוש אם היה בין עיקר גפנים ולגדר שלש אמות מרחיק מעיקר גפנים אמה אחת בלבד ונמצא רחוק מהגדר ארבע אמות והיאך אפשר שנחמיר להרחיק מהענפים שהם על הגדר יותר ממה שאנו צריכים להרחיק מעיקר הגפנים. ומה שהקשה הראב"ד שלא עלה על דעת שיהא הרחקה מאחורי הכותל שהרי הכותל מפסיק בין הגפנים והזרע, י"ל דשאני הכא שהגפנים ערוסים על הכותל חזר הגדר להיות כאילו הוא עיקר הגפנים וכבר הוכחתי דלפירושו אפשר שיהיה הגדר חמור יותר מעיקר הגפנים וא"כ איך יקשה על רבינו כן. ומה שהוקשה לרבינו שמשון על פירוש זה למה לא מנו אותו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה יש לומר דשאני הכא דפליג ר"י בן נורי ואמר טועים כל האומרים כן:

הלכה ד

אחד הבונה את הגדר ואח"כ נטע וכו' נהרס הגדר וכו'. שם בירושלמי הלכה חמישית:

הלכה ו

(ה-ו) **עריס שחרב אמצעו וכו'**. משנה שם.

ומ"ש ואחד מששים באמה. שם בתוספתא פ"ג אלא ששם כתוב אחד משמה באמה וכן היא גירסת רבינו שמשון והרא"ש:

כתב הראב"ד זה מן הטעות הראשון וכו'. מ"ש שבירושלמי אמרו שהוא טפח הירושלמי אפשר להתפרש בדוחק בענין שלא יחלוק על דברי רבינו. ויותר נכון לומר שגירסת התוספתא אחד משמה באמה כמו שגורס רבינו שמשון והרא"ש ושגירסת רבינו הנכונה אחד משמה באמה והוא טפח כדברי הירושלמי ואע"ג דבירושלמי משמע שהוא יותר מטפח מעט להיותו דבר מועט ולא נודע כמה לא חש רבינו לכתבו. ומ"ש הראב"ד זה מן הטעות הראשון וכו' כבר נתבאר שאין כאן טעות ושאדרבה פירוש רבינו הוא הנכון.

ומ"ש ואם אין שם גדר וכו' פשוט הוא.

ומ"ש היה ביניהם שמונה אמות בצמצום וכו' שם.

ומ"ש ואם זרע לא קידש בפ"ז במתניתין דאלו אוסרים ואין מקדשין.
ומ"ש חזר ובנה הגדר וכו'. ירושלמי פ"ו משנה חמישית:

הלכה ז

גנה קטנה שהיא מוקפת עריס וכו'. משנה בפרק שני דעדיות (משנה ד') ופירשה רבינו ע"פ דרכו:
וכתב הראב"ד א"א אף זה מן הטעות הראשון וכו'. כבר נתבאר שאין כאן טעות:

הלכה ח

גפנים שהיו זרועות במדרגה גבוהה וכו'. משנה בפרק ששי דברי ראב"י:

הלכה ט

שני כותלים הסמוכים זה לזה וכו'. גם זה משנה שם עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר:
וכתב הראב"ד איני מסכים עמו בפירוש המשנה עכ"ל. אפשר שהוא ז"ל מפרש כפירוש רבינו שמשון שכתב כלומר חמש גפנים בצד גדר וכו':

הלכה י

גפן שעלה העץ שלה מן הארץ מעט וכו'. משנה בפרק ז' הארכובה שבגפן אין מודדין לה אלא מן העיקר השני:

הלכה יא

כבר ביארנו וכו'. בפרק ששי:
זרע ירק או תבואה וכו'. ירושלמי בפ"ה ואע"ג דבפרק כל שעה אמרינן דתנור שהסיקו בקשים של כלאי הכרם יותץ כתבו התוספות דהתם בשזרע הכלאים תחת הגפן וכך הם דברי רבינו והוא מפורש בירושלמי:
היו שרשי הגפן יוצאים לתוך הד' אמות וכו'. בתוספתא פרק רביעי היו השרשים יוצאים לתוך ארבע אמות שבכרם הכל מודים שיעקור שרשי פיאה יוצאים לתוך ארבע אמות שבכרם אפילו למטה משלשה טפחים מותר פירוש שרשים שרשי הגפן ופירוש שרשי פיאה שרשי הזרעים. ואיתא בירושלמי פ"ו:

הלכה יב

כל ההרחקות וכו'. בריש עירובין (דף ג' ודף ד'):

הלכה יג

כל השיעורים האלו וכו' אבל בח"ל מותר לזרוע בצד הגפנים וכו'. בספ"ק דקידושין (דף ל"ט) רב חנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא חזיוה להההוא גברא דקא זרע חיטי

ושערי בי גופני א"ל ניתי מר ונשמתיה א"ל לא צהריתו הא קי"ל כרבי יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד והני רבנן אמוראי בח"ל הוו ומש"ה לא אמרי ליה מידי להוא דזרע בי גופני משום דבחוצה לארץ מותר לכתחלה למיזרע ביני גופני בלא הרחקה וליכא אפילו איסורא דרבנן דאל"כ הוה ליה למימר ליה דאסור מדרבנן מיהא ואי נמי למשמתיה משום דעבר אדרבנן אלא ודאי אפילו מדרבנן שרי. ודקדק רבינו לכתוב מותר לזרוע בצד הגפנים כלומר דאילו ע"ג הגפנים אפילו בחו"ל אסור משום דשרשי הזרעים עוברים בתוך שרשי הגפנים והוה ליה הרכבה והרכבה בחו"ל אסור עמו כמו שנתבאר בספ"ק דקידושין וכתבתיו בפ"א מהלכות אלו.

ומ"ש ולא אסרו בחו"ל אלא לזרוע שני מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד. שם בספ"ק דקידושין אמרינן כלאי הכרם דבארץ אסורים בהנאה בחו"ל נמי גזרו בהו רבנן והיינו ע"כ בזורעם במפולת יד דבלאו מפולת יד מותר בחו"ל כמו שנתבאר בסמוך.

ומה שכתב ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בחו"ל מותר אבל לא יאמר לנכרי גדול וכו'. היינו מדאמרינן בפ' תולין (שבת קל"ט) גבי כשותא בכרמא דרב משרשיא יהיב פרוטה לתינוק נכרי וזרע ליה וליתן לנכרי גדול אתי לאיחלופי בישראל וצ"ל דהוה זרע שני מיני זרעים וחרצן במפולת יד דאל"כ כיון דבחו"ל הוה לא היה צריך לזרוע ע"י נכרי כמו שנתבאר:

הלכה יד

ואע"פ שמותר לזרוע ירק בצד הכרם וכו'. בסוף ערלה כרם (שהוא) נטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בא"י אסור ובסוריא מותר ובחו"ל יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ביד ומפרש בירושלמי דהיינו לומר יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט משמע שאם ראהו לוקט אסור וקשיא לו מאחר שאסור באכילה למה ליה לרב משרשיא למזרעיה. וי"ל דהוה זרע ליה לזבוני לנכרי. וא"ת ההוא דזרע ביני גופני אמאי לא אמרו ליה דאסור באכילה וי"ל דאפשר דאמרו ליה אלא דגמרא לא איצטריך לאשמועינן אלא דשרי למיזרע. אי נמי לא איצטריכא ליה למימר משום דמסתמא מאן דאגמריה דשרי למיזרע אגמריה דאסור באכילה.

ומה שכתב כמו שביארנו בהלכות מאכלות אסורות. הוא בפ"י וז"ל כלאי הכרם כיצד מין ממיני תבואה או מיני ירקות שנזרעו עם הגפן בין שזרע ישראל בין שזרע נכרי בין שעלו מאליהן בין שנטע הגפן בתוך הירק שניהם אסורים באכילה ובהנאה שנאמר פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם כלומר פן תתרחק ותאסר שניהם והאוכל

כזית מכלאי הכרם בין מן הירק בין מן הענבים לוקה מן התורה ושניהם מצטרפים זה עם זה עכ"ל:

ודע שהרא"ש כתב על דברי רבינו שכתב פה וז"ל מדבריו משמע שמותר לזרוע לכתחלה שני מינים בצד הגפנים מדקאמר שלא אסור בחו"ל אלא לזרוע שני מינים עם החרצן במפולת יד משמע דלזרוע שני מינים בין הגפנים שרי וכן מוכח ההוא עובדא דהוה זרע ביזרוני ביני גופני דמשמע שני מיני זרעים ולא שמתוה וכיון שמותרים לזרוע מותרים נמי באכילה דאי אסורים באכילה אמאי לא שמתוה להההוא גברא דמסתמא זרען כדי לאכלן וה"ל לשמותיה לאפרושי מאיסורא ואף את"ל משום דאכתי לא עבד איסורא בשעת זריעה לא שמתוה מ"מ כיון שידעו שזרע לאכלן ה"ל להודיע שאסור לאכלן ולישנא משמע שלא אמר לו כלום.

ומ"ש ואע"פ שמותר לזרוע הירק בצד הכרם בחו"ל הרי אותו הירק הזרוע שם אסור באכילה אפילו בחו"ל, ר"ל אע"פ שמותר לזרוע ירק בצד הכרם ומותר גם לאכלו הרי אותו הירק הנמצא זרוע אצל הכרם ואין ידוע אם נזרע במפולת יד או נזרע בצד הגפנים אסור באכילה אפילו בחו"ל כההיא דתנן כרם שהוא נטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בחו"ל יורד ולוקח ובלבד שלא ילקוט ביד וכן מוכח דבהכי מיירי מדכתב אבל ספיקו מותר אלמא דמיירי בספק כלאים דאורייתא כההיא מתני' דערלה ואסור באכילה אם לקטן ביד אבל אם יודע לו שנזרע בצד הגפנים ולא במפולת יד מותר ללקטן ולאכלן וכן מותר לכתחלה לזרוע בצד הגפנים שני מיני זרעים ולאכלן כן נראה שצריך לפרש דבריו עכ"ל הרא"ש. ואני אומר שמ"ש כיון דמותרים לזרוע מותרים נמי באכילה דאי אסורים באכילה אמאי לא שמתוה להההוא גברא דמסתמא זרען כדי לאכלן וכו' אין משם ראיה דהא אפשר שזרעם כדי למכרם לעכו"ם. וגם מ"ש דכיון שידעו שזרען לאכלם ה"ל להודיעו שאסורים באכילה ולישנא משמע שלא א"ל כלום לא מכרע מידי דכיון שלא היה עושה איסור למה להם להדרש ללא שאלום שמא היה יודע הדין ואת"ל שעכ"ז היה מוטל עליהם להודיעו שמא הודיעוהו ולא נזכר בגמ' דלא נחת גמרא להכי אלא להודיענו דהלכה כר' יאשיה ולא כהנהו רבנן דאמרו תא נשמתיה. ומה שפירש בדברי רבינו דלא קאמר שאסור באכילה אלא כשהוא ספק אם נזרע במפולת יד או אם נזרע בצד הגפנים אבל אם בודאי נזרע בצד הגפנים מותר באכילה לישנא דאותו הויא תיובתיה דא"כ לא ה"ל לכתוב אלא אע"פ שמותר לזרוע ירק בצד הכרם בח"ל ירק הנמצא זרוע אסור באכילה ומדכתב אותו הירק משמע בהדיא דקאי לירק שנזרע בצד הגפנים. ומה שכתב וכן מוכח דבהכי מיירי מדכתב ספיקו מותר אלמא דמיירי בספק כלאים דאורייתא נראה

מדבריו שהוא סובר דלרבינו ירק הנטוע בצד הגפנים אינו אסור מן התורה כיון שידוע שנזרע לא במפולת יד. קשה שממקום שבא יש להביא ראיה להיפך שהרי כתב אבל ספיקו מותר כמו שביארנו בה' מ"א והדבר ידוע דבה' מ"א בודאי בכלאים דאורייתא מיירי דומיא דערלה דנקט בהדי כלאי הכרם שהוא ודאי ערלה דאורייתא ואפ"ה בח"ל אם ראה ענבים יוצאים מכרם ערלה או ירק יוצא מאותו כרם שהוא כלאי הכרם מותר. ועוד שאין הדבר כמו שסובר הרא"ש בדברי רבינו שכל שידוע שנזרע שלא במפולת יד אינו אסור מן התורה שהרי כתב בפ"ה אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או תבואה ואם עשה כן אע"פ שאינו לוקה הרי זה קידש ונאסרו שניהם בהנאה וכו' שנאמר פן תקדש המלאה הזרע הרי בהדיא שאע"פ שלא נזרע במפולת יד אסור מן התורה לזרעו ואם זרעו אסור בהנאה וכך מבואר בדבריו גם בה' מ"א שאסור בהנאה מן התורה והיינו בא"י אבל בח"ל מותר לזרעו ואסור באכילה. ומה שביארתי בדברי רבינו מבואר לכל מעיין שהוא הביאור הנכון. וטעם רבינו לפי מה שפירשתי דבריו היינו משום דס"ל דהא דבעי רבי יאשיה שלשה מינים היינו לחייב את הזורע מלקות אבל הכרם והמלאה נאסרים בלא זה דמסתמא לא פליג רב יאשיה אכל הנך משניות דאסרי בזורע ירק בכרם והשתא כיון דבא"י ליכא מלקות דזריעה בח"ל מותר בזריעה והיכא שזרע כיון דבא"י אסור בהנאה בח"ל אסור באכילה מיהא:

פרק ט

הלכה א

המרכיב זכר על נקבה וכו'. משנה בס"פ הפרה (ב"ק נ"ה).

ומ"ש ואפי' במיני חיה שבים. שם:

ומ"ש בין בארץ בין בח"ל. פשוט הוא שהרי אין מצוה זו תלויה בארץ.

ומה שכתב ואחד בהמה חיה ועוף שלו או של חבירו. בתורת כהנים פרשת קדושים:

ומ"ש אבל אם העלם זה על זה בלבד וכו' מכין אותו מכת מרדות. דאע"ג דאינו לוקה מ"מ משמע לרבינו דאסור מדרבנן:

ואינו לוקה עד שיכניס וכו'. בפרק הפועלים (ב"מ צ"א:) מימרא דשמואל:

הלכה ב

ומ"ש ואסור ליתן בהמתו לעכו"ם להרביעה לו. בפרק הפועלים איבעיא אמירה לעכו"ם באיסור לאו אי שרי ולא איפשיטא:

מותר להכניס שני מינים וכו'. שם:

הלכה ג

מי שעבר והרכיב בהמתו כלאים וכו'. משנה ריש פרק ח' כלאי בהמה מותרין לגדל ולקיים ואינם אסורים אלא מלהרביע.

ומ"ש ואם היה מין טהורה עם מין טהורה מותר באכילה כמו שביארנו במאכלות אסורות, בפ"א:

הלכה ד

שני מיני בהמה או חיה שדומים זה לזה וכו' כיצד הזאב עם הכלב וכו'. משנה בפ"ק:

הלכה ה

מין שיש לו מדברי וישובי כגון שור הבר עם השור וכו'. משנה בפ"ח:

ומ"ש אבל אווז עם אווז בר כלאים זה בזה וכו'. בס"פ הפרה (ב"ק דף נ"ה):

והכוי כלאים עם החיה וכו'. בפ"ב דבכורים:

הלכה ו

הילודים מן הכלאים וכו'. בפ"ח דכלאים תנן ר' יהודה אומר כל הנולדים מן הסוס אע"פ שאביהם חמור מותרים זה עם זה וכן הנולדים מן החמור אע"פ שאביהם סוס מותרים זה עם זה אבל הנולדים מן הסוס עם הנולדים מן החמור אסורים זה עם זה. ובפרק אותו ואת בנו (חולין דף ע"ט) איבעיא להו מי פשיט ליה לר' יהודה דאין חוששין לזרע האב או דילמא ספוקי מספקא ליה למאי נ"מ למשרי פרי עם האם אי אמרת פשיטא ליה פרי עם האם שרי אלא אי אמרת מספקא ליה פרי עם האם אסור מאי וכו' ת"ש דאמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודים בפרי עם האם שאסור שמע מיניה ספוקי מספקא ליה ואע"ג דחנניא פליג ואמר חוששין לזרע האב ולדבריו כל מין פרדות מותרים שבכולם יש שני צדדים ופסק התם שמואל כוותיה פסקו הפוסקים הלכה כר"י משום שבפרק שני דייני גזירות (כתובות דף קי"א) פסיק הלכתא כוותיה ועובדא דר' אבא בפ' אותו ואת בנו כוותיה אתיא. והרא"ש תמה על רבינו שכתב אם היו אמותיהם משני מינים אסור להרכיבם זה על זה ואם הרכיבן לוקה וכן אם הרכיב זה הנולד אפי' על מין אמו לוקה דמדקאמר אם היו אמותיהם משני מינים לוקה אלמא פשיטא ליה דאין חוששין לזרע האב והדר קאמר אם הרכיב זה הנולד אפילו על מין אמו לוקה אלמא פשיטא ליה דחוששין לזרע האב ואם היה מזכיר בשניהם אסור או לוקה מכת מרדות הוה ניחא עכ"ל. ואני מצאתי בספר אחר שעבר הקולמוס על ואם הרכיבן לוקה, ואין אותה נוסחא נוחה דא"כ מ"ש וכן אם הרכיב זה הנולד אפילו על מין אמו לוקה קשה מאי וכן כיון שהם מוחלקים זה מזה דבזה לוקה ובזה אינו לוקה ועוד (דבלא כן) אכתי קשה למה

בהרכיב זה הנולד על מין אמו לוקה דהא ספיקא הוא ואפשר דלוקה דקאמר היינו מכת מרדות וכדאמרינן בכמה דוכתי בגמרא ולפי"ז שפיר גרסינן בתרווייהו לוקה אלא שקשה שאין דרך רבינו להוציא מכת מרדות בלשון מלקות ועוד (דאף מכות מרדות אין מלקין על הספק) ויותר נכון היה לגרוס בשניהם אינו לוקה.

ומה שכתב רבינו לפיכך הרוצה להרכיב פרד על פרדה או למשוך וכו' בפ' אותו ואת בנו (חולין דף ע"ט):

הלכה ז

כל העושה מלאכה וכו'. משנה בס"פ הפרה (דף נ"ד:) אחד שור ואחד כל בהמה וכו' לכלאים וכו' א"כ למה נאמר שור או חמור אלא שדבר הכתוב בהוה.

ומ"ש אחד החורש או המושך וכו' או הנהיגם כאחד. משנה פ"ח דכלאים.

ומ"ש ואפילו בקול לוקה. שם בירושלמי ובגמרא פרק הפועלים (בבא מציעא דף צ':) פלוגתא דר"י וריש לקיש ופסק כרבי יוחנן:

ומדברי הטור נראה שהוא מפרש שרבינו מחייב אפילו אינם קשורים יחד אם הנהיגם בקול ואע"פ שבחבורי בית יוסף הראיתי פנים לסברא זו לדעת רבינו לפי האמת אינו נראה לי אלא אם אינם קשורים יחד והנהיגם בקול רבינו נמי פטר ולא בא לומר אלא שאף ע"פ שלא משך ולא הנהיגם ביד חייב אם הנהיג בקול והוא שיהיו קשורים יחד, זה הוא הנראה בפשט דברי רבינו. ועוד אני אומר שאותה סברא א"א להעלותה על הדעת דהא מושך ומנהיג ביד אין לחייב אלא א"כ קשורים יחד דאל"כ לא קרינן בהו יחדיו והיאך אפשר להחמיר במנהיג בקול יותר מבמושך ומנהיג וזה פשוט.

ומ"ש אבל המזווגן פטור עד שימשוך או ינהיג. ברייתא פרק הפועלים (דף צ"ח:):

הלכה ח

אחד שור וחמור וכו'. בפ' שמיני דכלאים תנן כלאי בהמה מותרים לגדל ולקיים ואינם אסורים אלא מלהרביע וכו' בהמה עם בהמה חיה עם חיה בהמה עם חיה חיה עם בהמה טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה טמאה עם טהורה טהורה עם טמאה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג. וכתב רבינו בפירוש המשנה שעל מה ששנה אינם אסורים אלא מלהרביע שנה דהני מילי בהמה עם בהמה או חיה עם חיה או טמאה עם טמאה או טהורה עם טהורה אבל טמאה עם טהורה יש בה תוספת על איסור ההרבעה והוא שהם אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג זהו מדין תורה אבל מד"ס בכולם אסור והכי תניא בתוספתא פ' בתרא דכלאים לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד מפני שמנהיגין זה את זה ואם עשה כן רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרים. וכתב סמ"ג פוטרים

פי' ממלקות אבל אסור הוא שהרי לא יקשור דרישא דברי הכל הוא. והרא"ש כתב שאין נראה לו דברי רבינו אלא כל שני מיני בהמות לוקה עליהן מן התורה.

ומה שכתב רבינו שהחזיר מין בהמה והפיל והכלב מין חיה משנה בפ"ח דכלאים וכת"ק. וכתוב בספרי רבינו או חיה עם חיה כחמור עם הפיל וט"ס הוא דחמור מין בהמה הוא וצריך להגיה ולכתוב כיחמור וכן מצאתי בספר מוגה.

ומה שכתב ואסור להנהיג בהמה מן היבשה עם חיה שבים. בס"פ הפרה (דף נ"ה) בעי"א דלא איפשיטא:

הלכה ט

עגלה שהיו מושכים אותה וכו' וכן אם היה אחד יושב בעגלה וכו'. משנה בפ"ח המנהיג סופג את הארבעים והיושב בקרון סופג את הארבעים ר"מ פוטר (היושב בקרון) ופסק כת"ק. וקשה דאמרינן בריש מציעא (דף ח' ע"ב) דשמואל מפיך ותני דחכמים פוטרים את היושב בקרון ואפשר דמשמע לרבינו דשמואל בלחוד הוא דהוה מפיך אבל שאר רבנן כולהו לא הוו מפכי וקי"ל כוותייהו. והרא"ש כתב וז"ל רבי יצחק פסק כשמואל דלא אשכחן אמורא דפליג עליה ואע"ג דפריך ליה טובא הא שני לכולהו ומתניתין דהיו שנים רוכבים על גבי בהמה מוקי לה שמואל במנהיג ברגליו והרי"ף לא הביא דברי שמואל כלל אלא הביא המשנה כצורתה משמע דליתא להך משום דפריך ליה טובא ואע"ג דשנינהו נראה להר"י אלפס דשינויי דחיקי נינהו ולא מפכינן למתני' והיושב בקרון לוקה משום דאזלא מחמתיה משום דלא גרע ממנהיגה בקול ולוקה משום דבדיבור קא עביד מעשה עכ"ל.

ומ"ש וכן אם היה יושב אחד בעגלה ואחד מנהיג שניהם לוקין וכו'. פשוט הוא:

ודע דתנן במתני' והשלישית שהיא קשורה לרצועות אסורה ורבינו השמיט דין זה ונראה לי שטעמו מפני שהיה מפרש המשנה דהיינו שהעגלה השלישית הקשורה עם הקרון אסור לשבת בה כשימשכו העגלות ההם בהמות כלאים ולא הוצרך לכתוב זה שמאחר שכתב שהיושב בעגלה לוקה מפני שישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך ממילא משמע דאפילו לישב בעגלה שלישית אסור דהא ודאי ישיבתו גורמת בבהמה שתמשוך העגלה:

הלכה י

מותר לעשות מלאכה באדם ובבהמה וכו'. משנה בספ"ח דכלאים ואדם מותר עם כולם למשוך ולחרוש ולהנהיג:

הלכה יא

בהמת פסולי המוקדשין וכו' לפיכך החורש בשור פסולי המוקדשים או המרביע הרי זה לוקה משום כלאים. מימרות בסוף מכות (דף כ"א:):

וכתב הראב"ד אנו אין בידינו וכו'. ודברי רבינו כפירוש רש"י ודברי הראב"ד כפי' ר"ת:

פרק י

הלכה א

אין אסור בכלאי בגדים אלא צמר ופשתן בלבד וכו' ויש בכרכי הים וכו' וכלך שמו ואסור עם הפשתן וכו' וכן השירים והכלך וכו'. משנה בפרק תשיעי דכלאים השירים והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים משום מראית העין. ומפרש רבינו דכיון דשירים וכלך אסורים זה עם זה משום דכלך דומה לצמר ושירים דומה לפשתן אם כן מכ"ש יש לאסור כלך עם הפשתן עצמו ולפי זה הוא הדין לשירים עם צמר עצמו דאסור:

הלכה ב

רחל בת עז וכו'. בפ"ב דבכורות (דף י"ז) רחל בת עז אין לוקין על צמרה משום כלאים ומשמע לרבינו דמכל מקום אסורה מפני מראית העין דלא גרע משירים וכלך, ותמיהא לי דהל"ל דמדאורייתא אסורה אלא שאין לוקין דהכי משמע לישנא דאין לוקין על צמרה וי"ל דכיון דלא אשכחן לה רמז בתורה לית לן למימר הכי:

כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן וכו' כיצד צמר ופשתים שטרפן זה עם זה ושע אותם ועשה מהם לבדים הרי אלו כלאים. משנה בפרק תשיעי דכלאים לבדים אסורים מפני שהם שועים.

ומ"ש טרפן וטוה אותם כאחד וארג בגד מטווי זה הרי זה כלאים. שם במשנה אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז:

ודע שהטור היה גורס בדברי רבינו צמר ופשתים שטרפם ביחד ושע אותם ועשה לבדים אין זה כלאים טרפן וטוה אותם כאחד וארג בגד מטווי זה הרי זה כלאים, ואי אפשר לגרוס כן שהרי שנינו הלבדים אסורים מפני שהם שועים ואיך יכתוב הוא ז"ל אין זה כלאים ואין לומר דאין זה כלאים דאורייתא קאמר דאין זה במשמע ונוסחת הראב"ד בדברי רבינו היתה כנוסחתנו שכתב א"א לבדים אינם מן התורה שאינם טווים אלא שוע בלבד עכ"ל. ומדברי רבינו עצמו הוא מוכרח לומר שזו היא הנוסחא האמתית בדבריו כמו שאוכיח ובאמת שהיה קשה מאד בעיני דממה שכתב שהלבדים הם כלאים דאורייתא נראה שהוא סובר שמה שאמרו עד שיהיה שוע טווי ונוז או או קתני ובחד

מינייהו סגי וממה שכתב טרפן וטווה אותם כאחד וארג בגד מטווי זה הרי זה כלאים משמע דבעינן שיעשה שלשתן יחד (וכדברי רש"י) ועוד דלמאי דמשמע מתחלת לשונו קשה דגרסינן בנדה פרק האשה (דף ס"א:) אמר רב אחא בריה דרב ייבא משמיה דמר זוטרא האי מאן דרמי חוטא דכיתנא בגלימא דעמרא ונתקיה ולא ידיע אי נתיק אי לא נתיק ש"ד מאי טעמא מדאורייתא שעטנז כתיב עד שיהא שוע טווי ונוז ורבנן הוא דגזרו ביה וכיון דלא ידיע אי נתקיה שרי מתקיף לה רב אשי אימא או שוע או טווי או נוז והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא הרי דלמסקנא דגמרא אינו אסור מן התורה עד שיהא שוע טווי ונוז והיאך כתב הוא ז"ל דלבדים שאינם אלא שועים שהם כלאים דאורייתא וכבר השיג עליו הראב"ד כן ואפשר שמפני קושיות הללו הגיהו בדברי רבינו גבי לבדים אין זה כלאים והגהת טעות היתה שתחלת לשונו מוכיח שצריך לגרוס גבי לבדים ה"ז כלאים וגם סוף לשונו מוכיח כן שכתב תפר בגד של צמר בשל פשתן וכו' או שתפר בגד צמר בחוטי פשתן וכו' ואפילו קשר גדיל של צמר בשל פשתן וכו' הרי אלו כלאים שנאמר צמר ופשתים יחדיו מכל מקום כיון שנתאחד נאסר ומנין שכל איסורים אלו של תורה שהרי הוצרך הכתוב להתיר כלאים בציצית והציצית חוטים קשורים בלבד מכלל שחיבור כזה שלא במקום מצוה אסור מן התורה שאינו ממעט בתורה דבר שהוא אסור מד"ס עכ"ל. משמע דבאי זה ענין שיתחבר צמר עם פשתים צד חיבור בעולם הוא אסור מן התורה. ונראה לי שרבינו סובר דנהי דבשוע בלבד הוי כלאים דטווי לא הוי כלאים אלא אם כן הוא ארוג ומלישנא דמתניתין איכא למידק גם כן הכי דקתני אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז פתח בטווי וארוג וסיים בשוע טווי ונוז והיינו לומר דנהי דבשוע בלבד אסור מן התורה וכדקתני התם בסמוך הלבדים אסורים מפני שהם שועים מכל מקום בטווי בלבד לא מיחייב אא"כ ארגו ואפשר דטעמא משום דבתיבת שעטנז כתוב בראש תיבה תיבת שע בהדיא משמע דבה לחודה סגי ואפשר דה"ה דבאריג לחודיה סגי כיון דכתיב ביה תיבת נוז בהדיא אע"פ שהוא בסוף תיבה אבל תיבת טווי שאינה כתובה בהדיא משמע שהיא טפלה לאריג לומר שאינו חייב על הטווי אא"כ ארגו. ויותר נראה לומר דכיון שאינו בראש תיבה לא מיחייבים עליה אם לא טוואן יחד גם כן ומה שאמרו עד שיהא שוע טווי ונוז כך פירושו עד שיהא שוע או עד שיהא טווי ונוז. ובלאו הכי צריך לומר כן לדעתו ז"ל שהרי כתב בפירוש המשנה דשע הוא הטרוף הממחק פני הבגד וא"כ (הוו ליה) הני מלאכות שלא כסדרן דהוה ליה למיכתב שע בתר טווי ונוז ומדאקדמיה משמע שהוא ענין בפני עצמו דהיינו עשיית לבדים שאין בהם לא טוויה ולא אריגה ודייק פירוש זה

בדברי רבינו דגבי טוואן יחד וארגן לא כתב שען וטעמא כדפרישית ומה שדחו במסכת נדה דלא אמרינן או שוע או טווי או נוז מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא לא למעוטי שע אמרו אלא על טווי וארוג כדפרישית. ומצאתי לרבינו שכתב בפירוש המשנה על מה ששנינו דבר שהוא שוע טווי ונוז זהו כלאים של תורה והוא שלא יהו כלאים עד שיהיו נחברים אלו הג' ענינים כולם וכל מה שאינו כך הוא כלאים מד"ס וזו הלכה פסוקה באמת וכן אמרו בגמרא ואם מצאת לאחר דבר חולק על מה שאמרתי לך אל יכנס בלבך ספק שהוא שכח ההלכה ההיא האמורה במסכת נדה עכ"ל. ובנ"א נמצא כתוב בהפך שאצל מה שכתב וכל שאינו כך הוא כלאים מד"ס כתב כך אמרו מקצת הגאונים וזה אצלי מאמר בלתי אמיתי אלא שכל אחד מהם כלאים של תורה ומה שנזכר בגמרא נדה אינו לשון הגמרא אבל הוא לשון איזה מפרש עכ"ל. ודבריו פה בחיבור אי אפשר ליישבם כפי הנוסחא שכתב שאינם כלאים דאורייתא עד שיהיו נחברים הג' עניינים אם כן לא הוה ליה ליחייב בלבדים ולפי הנ"א קשה גם כן דאם כן לא הוה ליה לכתוב טרפן וטוה אותם כאחד וארג בגד מטווי זה הרי זה כלאים דמשמע דלא מיחייב אלא א"כ טוה וארג וקודם טרפן ואין לומר דאו או קתני שהרי כתב וארג בגד מטווי זה ודוחק לומר דה"ק צמר ופשתים שטרפן ושע אותם ועשה מהם לבדים הרי אלו כלאים כאילו טרפן וטוואן כאחד וארג בגד מאותו אריג שפשיטא שהוא חייב משום כלאים כן הדין כשטרפן ושע אותה ועשה מהם לבדים וכן דוחק לומר שמה שנמצא בנ"א שכל אחד מהם כלאים של תורה לא אתא לאפוקי שע דעלה לחודה חייב אבל טווי וארוג אינו חייב על אחת מהן בלא חברתה דלישנא דשכל אחד מהם כלאים של תורה לא משמע הכי ועוד דאם כן למה הוצרך לומר דמה שנזכר בגמרא נדה אינו לשון הגמ' הא אפי' את"ל שהוא לשון הגמרא אתי שפיר לפירוש זה. ושמא יש לומר שדעתו לומר דנהי דעל טווי אינו חייב אלא אם כן אריג אבל על אריג לבד חייב דלפי זה לישנא דשכל אחד מהם כלאים של תורה קאי בין אשוע בין באריג והוצרך לומר דההיא דנדה אינו לשון הגמרא משום אריג דקאמר התם דלא הוי דאורייתא ולפי זה מה שכתב פה בחיבור וארג בגד מטווי זה היינו לומר דעל טווי זה אע"פ שהוא טרוף אינו חייב אלא אם כן ארגו אבל אה"נ שעל האריג לחודיה חייב אפי' לא טוואו דלא גרע משיעה דלבדים וכלשון הראשון שכתבתי לעיל בשם רבינו פה:

הלכה ג

תפר בגד צמר בשל פשתן וכו'. משנה בפ' תשיעי דכלאים התוכף תכיפה אחת אינה חיבור וכו' עשה שני ראשיה לצד אחד חיבור ובתוספתא חלוק של צמר שנפרם ופירפו

בחוט של פשתן ושל פשתן שנפרם ופירפו בחוט של צמר אם תפרן אסורים משום כלאים.

ומה שכתב רבינו אפילו נתן צמר ופשתים בשק או בקופה וכו' נראה שהוא מפרש כן מה ששנינו בסוף כלאים השק והקופה מצטרפים לכלאים.

ומה שכתב ואפילו קשר גדיל של צמר בגדיל של פשתן וכו'. משנה שם לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אע"פ שהרצועה באמצע.

ומה שכתב וכן אם כפל בגדי צמר ופשתן וקשרם וכו', מדין השק והקופה שכתבתי בסמוך הוא נלמד:

הלכה ד

ומנין שכל איסורים אלו של תורה וכו'. בר"פ התכלת אמר רבא שמע מיניה קשר העליון דאורייתא דאי ס"ד דרבנן מאי איצטריך קרא למישרא סדין בציצית פשיטא התוכף תכיפה אחת אינה חיבור אלא שמע מינה דאורייתא:

הלכה ה

הכלאים אין לו שיעור וכו'. הכי משמע בנדה פ' האשה (דף ס"א):

הלכה ו

צמר רחלים וכו'. משנה בפרק תשיעי דכלאים.

ומה שכתב לפי שאינם חוטי צמר פירושו מפני שאינם חוטים לא חשיב ובטיל וכן כתב סמ"ג דתניא בתוספתא עלה דמתני' בד"א שהביא פשתן וטרף ביניהם אבל הביא חוטי צמר רחלים וטרף בין חוטי צמר גמלים אסור פירוש חוטי חשיבי ולא בטלי עכ"ל:

הלכה ז

ומ"ש לפיכך עורות הכבשים וכו' שהרי בטלו במיעוטן. כתב הראב"ד הל"ל שאינו טווי וכו'. אני אומר שטעם מפני שבטלו במיעוטן אינו שיבוש שמן התוספתא למדו כמו שכתבתי בסמוך בשם סמ"ג וכן מפורש בירושלמי דגרסינן התם צמר ופשתים שטרפן אסור כיצד הוא עושה מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן:

הלכה ח

ומ"ש וכן הקנבוס והפשתן וכו'. שם במשנה:

הלכה ט

העושה בגד כולו צמר גמלים וכו'. שם בתוספתא:

הלכה י

בגד צמר שנפרם וכו'. שם בתוספתא וכתב ר"ח שנשנית בטעות דקשר הוי חיבור לענין כלאים והרא"ש כתב דנ"ל לא קשיא דמיירי שחיבר שני ראשי הקרעים וכרך החוט סביב וקשרם יחד דלא הוי חיבור:

הלכה יא

לובש אדם בגדי צמר ובגדי פשתן וכו'. ג"ז תוספתא שם. ויש מי שאומר דלא מיתסר אלא בקושר קשר של קיימא. ומדברי הרשב"א נראה שאפילו קושר קשר של קיימא מותר ולא נאסר אלא במחברם עם המשיחה בשתי תכיפות:

הלכה יב

כלאי בגדים מותר לעשותם ולמוכרם וכו'. משנה בפ"ח דכלאים.

ומ"ש שנאמר לא תלבש שעטנז, כלומר הרי שלא אסר אלא לבישה בלבד.

ומ"ש ונאמר לא יעלה עליך וכו'. אינו ענין לענין ראשון אלא התחלת ענין הוא.

ומ"ש אבל עליה שאין דרך לבישה כגון אהל שהוא כלאים מותר לישב תחתיו, ירושלמי בסוף כלאים:

וכן מותר מן התורה לישב על מצעות של כלאים וכו' עד והוא שלא יהא בשרו נוגע בהם. בר"פ בא לו (דף י"ד:) ובספ"ק דביצה:

הלכה יג

כתב הראב"ד אבל אם היו קשים וכו'. א"א בירושלמי הדא דתימר בריקים אבל מלאים לא עכ"ל. ורבינו שהשמיטו נראה שהטעם מפני שמאחר שכתב דלא שרי בקשים דוקא ממילא משמע שלא התירו אלא בריקים דאילו מלאים הוה ליה רכים:

הלכה יד

וכן הפרוכת שהיא כלאים וכו'. גם זה בספ"ק דביצה:

הלכה טו

מנעל שהוא כלאים וכו'. שם (ט"ו) אמר רב פפא ערדילין אין בהם משום כלאים. ונראה לי שרבינו סובר שזהו מנעל של זרב שאין בו משום כלאים השנוי במשנה סוף כלאים ורב פפא לא אתא לאשמועינן אלא לערדלין היינו מנעל של זרב השנוי במשנה. דאל"כ נמצא שהשמיט ערדלין או מנעל של זרב:

וכתב הראב"ד מנעל שהוא כלאים וכו' א"א כמדומה לי פירוש זה כתב על מנעל של זרב השנוי במשנה וכו'. ולדעת רבינו יש לומר שהוא מפרש הירושלמי דמנעל של זרב היה של פשתן והיו רגילים לנועלו בימי החום ומש"ה קרי ליה של זרב והוקשה לו שכולו

פשתן ואין בו צמר ומאי קמ"ל שאין בו דבר משום כלאים ושני שיש מקומות שמשימים בו בגד צמר מבפנים כדי ללובשו בימות הקור להתחמם בו וזהו פירוש דזריבין עמרא מלגיו כלומר מחממין אותו על ידי שמשימים בו עמרא מבפנים דקמ"ל שאף ע"פ שהוא כלאים מותר ללובשו מפני שעור הרגל קשה הוא ואינו נהנה כשאר הגוף. ומ"מ יש לדקדק למה התנה לומר שאין לו עקב דמשמע שאם יש לו עקב יש בו משום כלאים ואמאי והרי אין לך קשה בעור הרגל כעור העקב. וצריך לומר שמה שכתב רבינו ואין לו עקב לא משום דינא כתב כן אלא שתבנית אותו מנעל היה כך שלא היה לו עקב אבל לענין דינא בין שיש לו עקב בין שאין לו עקב מותר (ועי' בב"י):

הלכה טז

תופרי כסות תופרים כדרכן וכו' עד מפשילין במקל לאחוריהן. משנה פרק תשיעי דכלאים:

הלכה יז

לא יקח אדם ביצה וכו'. ירושלמי בפרק הנזכר:

כתב הראב"ד לא ידעתי מה הפרש יש בין ביצה ופשיטי ובזרוני וכו'. נראה שטעמו דגמרא דידן פליג אירושלמי ולא היה לרבינו לכתוב הירושלמי. וי"ל דרבינו סבר דגמרא לא פליג אירושלמי דאע"ג דבצררי דפשיטי ובזרוני קאמר דאין דרך חימום בכך ביצה חמה שאני שהוא נהנה בבגד שמונעו מלכוות בחום הביצה ובימי הקור נהנה שהבגד מתחמם מהביצה ומחמם ליד:

הלכה יח

לא ילבש אדם כלאים עראי וכו'. משנה שם וכתבו הר"ש והרא"ש דסבר האי תנא דדבר שאין מתכוין אסור ופליג אמתני' דמוכרי כסות מוכרים כדרכם ורבינו פסקה לזו ולזו. ונראה שטעמו משום דס"ל דאפילו ר"ש מודה בהא דכיון שהוא לובש ממש הרי עבר על לא תלבש שעטנז אבל מוכרי כסות ותופרי כסות שאינם לובשים ממש אלא מעלים עליהם מותר אם אינו מתכוין וע"פ זה יתיישב מה שפסק לאסור לכרוך על ידו חבלים של כלאים שהם קשורים יחד דכריכה על ידו הוי כמלבוש ואע"ג דפ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ו) קאמר אהאי מתני' דלא ילבש אדם כלאים אפי' ע"ג עשרה אפי' להבריח את המכס מתני' דלא כר"ע דתניא אסור להבריח את המכס ר"ש אומר משום ר"ע מותר להבריח את המכס בשלמא לענין כלאים בהא פליגי מר סבר דבר שאין מתכוין מותר ומר סבר דבר שאין מתכוין אסור אלא להבריח את המכס מי שרי יש לדחות ולומר דסבר רבינו דלא בעא גמרא לנחותי לחלק כמו שחילקתי בין דרך לבישה לשלא דרך לבישה

ונקט דרך קצרה לומר דבשאינו מתכוין פליגי ואע"ג דלקושטא דמילתא לאו בהכי פליגי לא חש מאחר דלא אתא אלא לאקשויי דלהבריח את המכס מי שרי ושפיר דמי לידחק בכך שלא להוציא סתם מתניתין מהלכה:

הלכה יט

אין אסור משום כלאים וכו' אבל צלצולים קטנים וכו' לצרור בהם מעות או תבלין.
ספ"ק דביצה (דף ט"ו) וכדמסיק רב אשי.
ומ"ש וסמרטוט שמניחים עליו רטיה וכו'. בתוספתא וכן משמע בירושלמי סוף כלאים:

הלכה כ

ציץ של עור או משי וכו'. זהו פירוש אסמטא דתני' בפ' במה אשה (שבת דף נ"ז ע"ב) שאין בה משום כלאים וכן פירש הרי"ף:

הלכה כא

המנהיג בהמות ומכניס חבלים לתוך ידו וכו'. בפרק במה בהמה (שבת דף נ"ד) אהא דתנן אבל מכניס (הוא) חבלים לתוך ידו וימשוך ובלבד שלא יכרוך ובגמרא רמי עלה מדתנן התוכף תכיפה אחת אינה חבור ומשני בלבד שלא יכרוך ויקשור:

הלכה כב

מטפחות שמקנחים בהם את הידים וכו'. משנה בפ"ט דכלאים ופסק בירושלמי הלכה כר' אליעזר וכן פסק סמ"ג משום דבתוספתא מפיק דר' אליעזר לרבנן. ולי נראה דאי משום הא לא איריא שיותר יש לסמוך על גירסת המשנה מעל גירסת התוספתא אבל טעמא דאיכא למיסמך עליה הוא משום דבירושלמי פסק כוותיה:

הלכה כג

אותות שעושים הכובסים והגרדים וכו'. משנה בסוף כלאים:

הלכה כד

בגד צמר שחברו עם בגד פשתן וכו'. שם התוכף תכיפה אחת אינה חבור ואין בה משום כלאים וכו' עשה שני ראשיה לצד אחד חיבור ויש בה משום כלאים ומשמע לרבינו דע"כ לא הצריך שיעשה שני ראשיה לצד אחד אלא מפני שאין שם אלא תכיפה אחת אבל אם היו שתי תכיפות אפילו לא עשה שני ראשיה לצד אחד הוי כלאים:

הלכה כה

מותר לעשות מהכלאים תכריכין למת וכו'. משנה שם תכריכי המת ומרדעת החמור אין בהם משום כלאים וכן נראה מדברי הר"ש אע"פ שהרא"ש חולק.
ומ"ש והוא שלא יהיה בשרו נוגע בה למד כן מדין הכרים והכסתות.

ומ"ש ולא יניח מרדעת זו על כתפו וכו'. ג"ז משנה שם וטעמא משום דלא שרי מפני שהוא קשה אלא בהצעה שהיא מדרבנן אבל לא בהעלאה שהיא מדאורייתא:

הלכה כו

המת והבהמה וכו'. תוספתא סוף כלאים המת והבהמה וכו' אין בהם משום כלאים:

הלכה כז

בגד צמר שאבד בו חוט של פשתן וכו'. בנדה פ' האשה (דף ס"א ע"ב). וגירסתו אינו כגירסא דידן וכמו שכתבתי בפ' זה בשמו בפירוש המשנה:

כתב הראב"ד שכל איסורי ספיקות מד"ס וכו' אמר אברהם אמת הוא זה וכו'. מה שהקשה הראב"ד דספיקא דאורייתא לחומרא י"ל שחז"ל שאמרו כן הם אמרו דספק זה יהא לקולא מפני שהוא מילתא דלא שכיחא:

הלכה כח

הלוקח כלי צמר מן הנכרי וכו'. משנה וירושל' בפרק ט' דכלאים:

הלכה כט

הרואה כלאים של תורה על חבירו וכו'. בפרק מי שמתו (ברכות דף י"ט) ומפרשינן טעמא משום דאין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

ומ"ש ואפילו היה רבו שלמדו חכמה. יש ללמוד כן ממה שאמרו על זה כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

ומ"ש ולמה נדחה בהשב אבידה וכו'. ת"ש והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם מהם וכו' (כגון) זקן ואינו לפי כבודו וגו' אמאי אין חכמה ואין עצה וכו' שאני התם דכתיב והתעלמת וליגמר מינה איסורא מממונא לא ילפינן.

ומ"ש ולמה נדחה בטומאת מת וכו'. שם ת"ש ולאחותו מה ת"ל הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו וכו' יכול כשם שאינו מיטמא וכו' כך אינו מיטמא למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מיטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה אמאי וכו' שאני התם דכתיב ולאחותו. ומה שיש לדקדק על זה כתבו רש"י והתוספות.

ומ"ש אבל דבר שאיסורו מדבריהם וכו'. שם:

הלכה ל

הלובש כלאים או המתכסה בו לוקה. פשוט הוא:

היה לבוש בכלאים וכו'. פרק בתרא דמכות (דף כ"א) (ובברכות) היה לבוש בכלאים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תלבש אל תלבש והוא פושט ולובש חייב על כל

אחת ואחת ובגמרא אמר רב ביבי א"ר יוסי לא פושט ולובש ממש אלא אפילו מכניס ומוציא בית יד אונקלי שלו מחוי רב אחא בריה דרב איקא עיולי ואפוקי רב אשי אמר אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב.

ומ"ש הוציא ראשו מן הבגד והחזירו וכו'. זה פירוש רבינו על מה שאמרו שם אמר רב אחא עיולי ואפוקי ומפירוש דברי רבינו נראה דהא דמחוי רב אחא פליגא אדרב ביבי ופסק כרב אחא ומפרש נמי דרב אשי אתא למימר דהא דתנן היה פושט ולובש לאו דוקא אלא בשוהה כדי לפשוט וללבוש סגי וכן כתב בפי' המשנה. ויש לתמוה מאחר שאינו עושה מעשה בכל פעם למה יתחייב על כל התראה והתראה וצ"ל שמאחר שהיה בידו לתקן להסיר האיסור מעליו בכל פעם שמתרים בו חשיב כלובש. וכן כתב הריטב"א בשם התוספות וכתב שהביאו ראיה לדבר. ואיכא למידק שנראה מדברי רבינו שאם הוציא ראשו והחזירו כמה פעמים חייב עכא"ו אע"פ שלא התרו בו אלא פעם אחת שהרי אחר שכתב דין זה כתב בד"א וכו' אבל אם התרו בו וכו' משמע דעד השתא מיירי כשלא התרו בו אלא אחת וזה דבר תימה דמ"ש שאם אכל כזית חלב וחזר ואכל כזית אחר שאינו לוקה אלא על הזית שהתרו. וצ"ל שמ"ש בד"א וכו' לא קאי אלא אריש דהיה לבוש בכלאים כל היום אינו חייב אלא אחת וכדדייק לישנא שכתב בד"א שהוא חייב כל היום אבל ההיא דהוציא ראשו פשיטא דאינו חייב עכאו"א אלא אם כן התרו בו עכאו"א.

ומ"ש בד"א שהוא חייב אחת כל היום וכו'. שם במשנה:

הלכה לא

המלביש את חבירו וכו'. תוספתא בפרק אלו הן הלוקין אלא שנראה שהיא כתובה בטעות ואינה מכוונת בדברי רבינו. ויש לתמוה על מ"ש רבינו שאם לא ידע הלובש שהבגד הוא כלאים והיה המלביש מזיד המלביש לוקה ואמאי לוקה הא לא כתיב לא תלביש ואי משום דעבר על לאו דלפני עור לא תתן מכשול אין לוקין עליו משום דהוי לאו שבכללות. וכן הוא עצמו כתב בסמוך עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול משמע דאינו לוקה דאל"כ מאי איכא בין רישא לסיפא לענין מלביש. ועוד קשה דאפי' אי נימא דקרי ביה לא תלביש וכדאמרינן בפ' ג' מינין גבי נזיר עשה מגלח כמתגלח משום דכתיב תער לא יעבור על ראשו קרי ביה לא יעבור הוא ולא יעביר לאחר קשיא רישא אמאי המלביש אינו לוקה ושאלה זו כתובה בתשובות הרא"ש ששאל להרשב"א ולא זכינו לתשובתו ותמהני על הראב"ד שלא השיג על רבינו בזה. ומיהו הא לא קשיא למה לוקה הלובש אע"פ שלא עשה מעשה שאדם אחר הלבישו דאיכא למימר שא"א לאחר

להלבישו אא"כ יזמין הלובש עצמו ויצדד גופו זה חשוב מעשה כדאמרינן פ' אלו הן הלוקין גבי ניקף. ולענין תמיה קמאי אפשר לומר שם שסובר רבינו דמדאפקינהו רחמנא ללובש ומלביש בחד תיבה חד מפשטה וחד מקרי ביה אין לחייב שניהם כאחד וכל היכא דחד חייב אידך פטור ולא דמי לתער לא יעבור על ראשו דההוא לאו מקרי ביה נפיק אלא ממשמעותא דלא יעבור:

הלכה לב

כהנים שלבשו וכו'. בריש ערכין (דף ג':) דכהנים דאשתרי כלאים לגבייהו וכו' נהי דאשתרי בעידן עבודה בלא עידן עבודה לא אשתרי ומשמע דכל שלא בשעת עבודה אפי' במקדש אסור דאם לא כן לא הוי ליה לאפלוגי אלא בין מקדש לחוץ למקדש:

וכתב הראב"ד א"א טעה בזה שהרי אמרו ביומא פ' בא לו כ"ג וכו'. וי"ל שמה שהקשה מדאמרינן בר"פ בא לו בגדי כהונה היוצא בהם למדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה מותר י"ל דהתם לאו משום כלאים קאמר אלא משום משתמש בבגדי קדש וכדמסיים בה מפני שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם אבל הבגד של כהונה שיש בו כלאים שלא בשעת עבודה במקדש אע"ג דלית ביה משום משתמש בבגדי כהונה משום כלאים מיהא אית ביה. ומ"ש עוד ומאי דקאמר נמי מפני האבנט שהוא כלאים אינו דאטו חשן ואפוד מי לית בהו כלאים עכ"ל. איני יודע איך כתב בלשון הזה דאטו משום דהוי חשן כלאים אבנט אינו כלאים והכי הל"ל אטו ליכא כלאים אלא אבנט הא חשן ואפוד נמי איכא בהו כלאים. וזהו תירוצו מבואר דרבינו לא נקט מילתיה בבגדי כ"ג שאינו לובש אלא מימים ימימה אלא בבגדי כהן הדיוט מיירי שהם נוהגים תמיד דיקא נמי קתני כהנים שלבשו בגדי כהונה. אבל אי קשיא הא קשיא דאמרינן בפרק בא לו בגדי כהונה קשים הם אצל כלאים. וי"ל דלא אמרן כן אלא להצעה דלא מיתסרא אלא מדרבנן אבל להעלאה דאסירא מדאורייתא אפילו בקשין אסור וכן משמע במה (שכתבתי) דאיתא בריש ערכין: